

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

ARALIK 1972

İÇİNDEKİLER :

Yunus Emre'nin Tarikat Şeceresi Üzerine	Sıtkı SOYLU
Kambur Oğlan Masalı	M. Sabri KOZ
Güney Kore Folk Dans Sanatı Grubu Türkiye'de	T.F.A.
Kızıroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu Üzerine	Nejat BİRDÖĞAN
"Türk Halk Şiiri Antolojisi" Dolayısıyla : İşin Kolayı —I—	H. DİZDAROĞLU
İzmir Gültepe'sinden Maniler	Mehmet Kadri SÜMER
Eski İstanbul'dan Portreler : Pazarola Hasan Bey	Malik AKSEL
Folklor ve Halk Edebiyatı Arasındaki Münasebetler —I—	Dr. S. SAKAOĞLU
Eski Edirne'de Kına Gecesi Oyunlarından Haydindik	I. H. SOYYANMAZ
Kandıra'dan Bilmeceler — I —	Muzaffer UYGUNER
Eski ve Yeni Sayılarımızın Tanesi 250 Kuruştur	T.F.A.
1972 Yılı Kitap Yılı	T.F.A.

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 281

KURUŞ: 250

353

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

ARALIK 1972

İÇİNDEKİLER :

- Yunus Emre'nin Tarikat Seceresi Üzerine Sitki SOYLU
Kambur Oğlan Masalı M. Sabri KOZ
Güney Kore Folk Dans Sanatı Grubu Türkiye'de T.F.A.
Kızıroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu Üzerine Nejat BİRDOĞAN
"Türk Halk Şiiri Antolojisi" Dolayısıyla : İşin Kolayı —I— H. DİZDAROĞLU
İzmir Gültepe'sinden Maniler Mehmet Kadri SÜMER
Eski İstanbul'dan Portreler : Pazarola Hasan Bey Malik AKSEL
Folklor ve Halk Edebiyatı Arasındaki Münasebetler —I— Dr. S. SAKAOĞLU
Eski Edirne'de Kuna Gecesi Oyunlarından Haydindik I. H. SOYANMAZ
Kandıra'dan Bilmeceler — I — Muzaffer UYGUNER
Eski ve Yeni Sayılarımızın Tanesi 250 Kuruştur T.F.A.
1972 Yılı Kitap Yılı T.F.A.

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 281

KURUŞ: 250

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

mmm! sana'lı bir dilim nefistir...

Çocuklarınız üstün lezzetli Sana'ya bayılırlar.

Üstün lezzetli Sana'da, taze pastörize süt vardır, mevcuttur. Bundan dolayı Sana kıymetli bir En saf nebati yağlarla hazırlanan Sana'da ay: enerji kaynağı ve üstün lezzetli, mükemmel rica vücuda elzem olan A ve D vitaminleri bir gödadır.

sizin için çalışıyorlar :

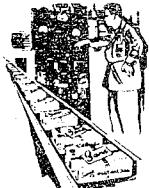
Evet! Taze sütün pastörize edilmesinden Sana'nın ambalajlanmasına kadar geçen muhtelif safhalarda, yüzlerce Türk işçisi, bugün sofranıza üstün kaliteli bir margarin getirmek için, titizlikle çalışıyor.

Sana imalatının her safhasındaki, sıkı ve devamlı kalite kontrolleri, Sana'yı bugün yurdumuzun en üstün kalite margarin haline getirmiştir.

Bunu biliyor muydunuz?
Her sene, Sana'ya 1.000.000 kilo taze pastörize süt ilave edilmektedir.

Sana, yüzde yüz saf nebati yağlarla kat'iyen el değmeden hazırlanmaktadır.

Sana ağıza tad, vücuda sıhhat !

Halk Sağlığı Hizmetinde Lokman Müstahzarları

Gastro Goutes Mide damlası
Gastroguanil Ishal kesici tablet
Metegastrin Mide tozu
Derivit Yara ve yanık merhemi.
Deriseptol Yara ve göbek tozu
Dover Tablet Öksürük ve bronşite
Metekodin Öksürük hapı
Metekodin Öksürük şurubu
Algo - Liniment Ağrı friksiyonu
Algo - Wax Ağrı merhemi
Algo - Wax Vazo Grip ve ağrılarda
Algo - Wax Nazal Nezle merhemi
Ma-la-ta Basur merhemi

Ekza - 9 Ekzema merhemi
Algo - Tablet Ağrı hapı
Lokman - Tablet Ağrı hapı
Algotipirin Analjezik tablet
Algo - Tablet 4 tabletlük şurubu
Moruvit - Vitamine Kuvvet şurubu
Kina - Kola İştah şurubu
Anamur Burun ve göz damlası
Meprool Tablet Sinir hapı
Sollargen Granüle Ekzema kaşınıtı
Sel de Gastrin Granüle Mide tozu

Cuti - Cura Cilt losyonu
Pedi - Cura Ayak banyosu
Pilo - Cura Saç ilacı
Lokman Kaşe 100 lük ağrı kesici
Panason (20 Gr. paket) Sağlık çayı
Panason (50 Gr. alüminyum kutulu)
Lokman Çayı Afiyet çayı
Dr. Kromi Diş patı
Cilda El losyonu
Derma Traş losyonu
Balvit Enerji ve kuvvet macunu
Passibepine Sinir şurubu
İhtiyol Pomad
Çinko Pomad
Borik Pomad
Vazelin Saf

Lokman İlaçları Sağlık Hizmetinde, Onlara İnan ve Güven

(Folklor : 136)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 281

ARALIK 1972

YIL : 24 - CİLT : 14

Yunus Emre'nin Tarikat Şeceresi Üzerine

Yazan : Sıtkı SOYLU

Anadolu'da siyasi ve sosyal çalkantının belki de en yoğun bulunduğu 13. yüzyılın ikinci yarısı ile 14. yüzyılın ilk yarısı, olaylara ışık tutacak belge yönünden çok kısır ve talihsiz bir dönemdir.

O devir olaylarının ve Anadolu'nun Türkleşmesini oluşturan davranışların içinde, hattâ önünde bulunmasına rağmen bizlere sadece bir isim ile menkıbevi kısa hayat hikâyesi bırakmış nice önemli kişi arasında; Yunus Emre'nin yaşantısı yönünden bu belge kısırlığı ayrı bir talihsizliktir.

Zira, ismi ve yaşantısı üzerinde tartışmalar süregeldikçe daha iyi anlaşılmıştır ki Yunus, altı asrı aşkın bir süredir yıpranan ve unutulma bir yana daha da büyüyen kişiliğiyle Türk edebiyatında rakip kabul etmez bir dehadir.

Hazindir ki bu büyük insan, bütün yönleriyle kendi toplumunun meğhulü ve açıklığa kavuşturma gayretleri de henüz elli yıllık bir geçmişe uzanmaktadır.

Konumuz bu tecellinin sorumlusunu aramak olmadığı için geçiyoruz...

Ortaçağ Anadolu kültür hayatının rengini ve havasını veren, bulunduğu zirveye henüz bir başka fâninin ulaşamadığı büyük şairimiz hakkında ilk derleme ve araştırması yapan rahmetli Prof. Köprülü, 1918 yıllarında "İlk Mutasavvıflar"ı nazırlarken elbette devrinin imkân ve kaynaklarına bağlı kalacaktı.

Bu önemli ve hazırlandığı günün şartlarına göre çok değerli eser için iki kaynak vardı Köprülü'nün elinde. Birisi gerçek di-

şi ve fizik ötesi hikâyeleri mübalâgalı bir üslup ve tarikat taassubuyla veren, kronolojik zaman-mekân ilişkisine önem vermeyen Bektaşî Menakıbnameleri, ikincisi de karşılaştırma imkânı vermeyen belli birkaç sayıdaki Yunus Divanları...

İşte Köprülü merhumu, tartışma kapılarını sonuna kadar tıkayacak büyük ehliyet ve liyakatına rağmen yanılan bu iki önemli faktördür.

İlk yanımlara sebep oluşu bir yana, süregelen tartışmalarda halâ kaynak ve belge diye bazılarınca başvurulan Bektaşî ve lâyetname - menakıbnameleri hakkında araştırmacıların müştereklik gösteren hükümlerinden bazılarının özetini vermekte fayda vardır.

"...bütün kitaplarda zaman ve mekân kaydı yoktur... çeşitli zamanlarda yaşayan, birbirlerini görmelerine imkân olmayan kişiler aynı zamanda aynı mekânda haşır neşir olurlar... İptidai inanca dayanan ve lâyetnamede masal unsuru, asli unsurdur."
(A. Baki Gölpınarlı - Menakıbnameli Hacı Bektaşî Veli)

"...tarihî vakıalarla taban tabana zıt olan Bektaşî an'anesinde..."

(Prof. Şahabettin Tekindağ - Bellekten S. 117).

"Baştanbaza gerçek dışı hikâyelerle dolu olan bu eserlere hiçbir zaman inanılmaz."

(Cahit Özteili - Uluslararası Yunus Emre semineri takririnden)

800'den fazla şube ile
HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde

T.C. ZİRAAT BANKASI

"Bu kitaplardan birisi ve en eskisi Bursa'lı uzun Firdevsi tarafından Hacı Bektaş-ı uçurmak için yazılmıştır. Uzun Firdevsi padişahın itimadını kaybetmiş, uydurmacılığı yüzünden 366 cüz tutan kitabının 286 cüz'ü yaktırılmış, kendisi de İran'a kaçmıştır."

(İ. Hakkı Konyalı — Karaman tarihi)

Uzun Firdevsi hakkında A. Baki Gölpınarlı da aynı kanaati paylaşmaktadır.

Kendiliğimizin birşey ilâve etmeden ve yeni bir şey söylemeden Köprülü merhumu yanılınan, sonrakileri de aynı yanılmada ısrara götüren Bektaşî kaynakları hakkında ki sözü burada kesiyoruz.

İşin bir başka yönü ve konumuzun esası olan noktaya dönelim.

YUNUS'U KENDİNDEN ÖĞRENEBİLİR MİYİZ ?

Elbette belgeler aykırılık gösterip, belge diye gösterilenlere de itimat ve itibar edilmeyeceği gerçeği isbatlanınca Yunus'un divânına başvurmak, onu kendi ifadesiyle tanımaya çalışmak ve bir değer hükmüne varabilmek en sağlam yol... Ama, heyhat..

Hacı Bektaş'ı uçuran, Sarı Saltuk'a tahrata kılıçla ejderha öldürten, Ahmet Yasevî'nin Horasan'dan fırlattığı çirayı Kırşehir'e düşüren, Yunus'u bir yandan Hacı Bektaş'tan nasip almaya gönderirken Yıldırım Beyazıt'la da çağdaş sayan, Mevlâna öldüğü zaman 10 yaşında çocuk olan Barak'ı Gazan Han'ın elçisi olarak Mevlanaya gönderen mübalağa edebiyatı gelenekleri O'nun divanını da inanılır olmaktan çıkarmıştır.

En eski ve güvenilir Fatih nüshası, üzerinde yazılış tarihi bulunmamakla beraber 1. Sultan Mahmut vakfı arasında geldiği için aşağı yukarı çağı bellidir.

Bu divanda 203 gazel bulunmasına mukabil, Üsküdar Rüfai Asitanesi şeyhi Hüseyin Hüsnü Ef. nüshasında 848 gzel mevcuttur. (Burhan Ümit Toprak - Y. Emre).

Şu garip durum karşısında, en az gazel ihtiva eden divanı, aslına en uygun olan kabul etmek gibi bir hükme varmak gerekiyor.

Mevcut divanların XIV. asra kadar gittiği iddiasına da katılmıyor, hiçbirinin XV. asırdan geriye gitmediği kanaatında bulu-

nuyoruz. Yunus'a ait gerçek gazel sayısı da Burhan Ümit'in iddia ettiği gibi 160 ile 200 civarında olmak gerekiyor.

İlk araştırmacıları mazur gösteren sebepler ortadan yavaş yavaş kalkmış, yeni yeni belgeler gün ışığına çıkarılmışken eski iddiasının çürütülmesine gönüllü razı olmayan bazı zevat, bozulmuş veya Yunus'a ait olmadığını gayet iyi bilmelerine rağmen sırf bu iddianın teyidi için temelsiz belgeleri kullanmaya devam etmişlerdir.

Meselâ üç yıl öncesine kadar Yunus'u Tevellâcı - Teberracı bir coşkun Alevî - Bektaşî şairi ve bu tarikat şiiirinin kurucusu sayan Abdülbaki Gölpınarlı, 'Elhamdülillah' redifli gazelin Taptuk'la ilgili misrâmi :

Baba Taptuk manîsin saçtık Elhamdülillah,
şeklinde vermişti.

Halbuki gazelin aslı, sayın Gölpınarlı'nın gayet iyi bildiği ve nitekim 1971 yılında Altın kitaplar serisinde yayımlanan "Yunus Emre" isimli eserine aldığı gibi: *Halka Taptuk manîsin saçtık Elhamdülillah* şeklindedir.

Söz buraya gelmişken, Yunus konusunda bir mes'ut tekâmül saydığımız Abdülbaki Gölpınarlı'daki kanaat değişikliğini vermek yerinde olur.

Sayın Gölpınarlı 1961 lerdde (Yunus, Emre ve Tasavvuf) şöyle söylemekteydi :

"Tevellâ ve teberra,, Varlık birliği inancını gölgede bırakacak kadar ileridir. Şiiir Batını karakter bu konuda şahlanır. Ali Tanrı olur, Muhammet ikinci plâna düşer. Zaman geçtikçe Erdebil ocağına bağlılık Osmanlıulları düşmanlığı doğurur..

...Alevî - Bektaşî şiirinde dünya unutulmaz, dünya nimetleri sevilir. Aşk beşeridir, sevgi yaşayışın son-ucudur...

...Dini hükümler, şeriat emirleri bu edebiyata inanmak için girer... Ölesiye dünyaya bağlı, dünya nimetlerine, yaşayışa bağlı kalan icli şair hem knayıcı olacaktır, hem alaycı. İşte Alevî - Bektaşî şiirinin canlı karakterlerinden biri de budur. Hacıyı kınar, hocayı kınar... Yunus bütün bunlarda ilk. Her Alevî - Bektaşî mutlaka bunlardan bahseder. Görülüyor ki Alevî - Bektaşî edebiyatının kaynağı bitmez tükenmez Yunus'tur."

Bu sabit kanaat ve zorlama hükümler yüzünden de Yunus divanlarındaki tahrir-

fata bile bile göz yumulmuş, sonradan katma yüzlerce gazel sırf bir iddiadan geri döneceği tutkusunu yüzünden 'Yunus'undur diye takdimde ısrar edilmiştir.

1971 de ise, sayın Gölpınarlı eski iddiasından daha doğrusu tutkusundan sıyrılarak şu tekâmüle ulaşıyordu :

"Zemin ve zaman gözetmeden Hacı Bektaş mensubu ve kendilerinden saymak suretiyle halkın bu yol hakkında müsbet kanaatını kazanmayı istihdaf etmişlerdir. Biz bu bakımdan Yunus'un ve tarikat silsilesinin dekilerin Hacı Bektaş mensubu olduğuna inanmıyoruz."

(Abdülbaki Gölpınarlı — Yunus Emre — Altın Kitaplar — 1971)

1965 yılında, uzun süren mezar çekişmeleri sırasında yayınladığımız bir küçük kitapta aynı hükmü sayın Gölpınarlı'ya karşı savunmuşuk (1).

Halâ anlaşılamayan ve mantığı zorlayan nokta şudur; hüküm ve gerçek bu iken, inanılmazlığı böylesine açıklığa kavuşmuş Bektaşî kaynaklarının verdiği bilgiyi Yunus'un hayat hikâyesi için kabule değer görmek niye? İlim adına batılda ısrar niçin ?

Şimdi tekrar divana dönemim ve Yunus hakkında yazılmış ciltler dolusu eserin hepsinde doğru olarak alındığında ısrar edilen meşhur tarikat şeceresini inceleyelim. Sanırım kördüğüm bu noktadadır ve çözümü de mümkündür.

BU GAZEL YUNUS'UN DEĞİLDİR

En eski ve doğruya en yakın diye bilinen Fatih nüshasında da bulunmasına rağmen, Burhan Toprak'ın 'Yunus'a ait değildir' diye almadığı "Olam" redifli gazelini yeniden ve ufak bir dikkatle incelemek Yunus araştırmacıları ve Edebiyat tarihçileri için çok faydalı olacaktır.

Bu fena mülküne ben nice hayran olam
Ya nice handan olam, ya nice giryan olam.
diye başlayan ve:

Yunus'a Taptuk u Saltuk u Baraktandır nasib
Cün gönülden cüs kıldı ben nice pinhan olam.

(1) S. Soylu — Yunus Emre, hayatı üzerine incelemeler — Larende Basımevi — Karaman)

diye güya Yunus'un tarikat şeceresini vererek devam eden,
Evveli hü ahırî hû ya hû illâ hû olam
Evvil ahir ol kaale vu men aleyha fen olam.

diye son bulan bu gazelin uydurma olduğu üzerinde nedense Burhan Toprak'tan başka kimse durmamıştır.

Abdülbaki Gölpınarlı'nın, Fatih nüshası ile Raif Yelkenci nüshalarını esas alan "Yunus Emre ve Tasavvuf" isimli eserinde 45 beyit olan bu gazel, yine Fatih nüshasını esas aldığı söyleyen Cahit Öztelli'nin Milliyet yayınları arasında çıkan "Yunus Emre" isimli eserinde 39 beyittir. Yine Gölpınarlı'nın tamamen Fatih nüshasını esas aldığı bildirdiği Altın kitaplar yayını arasında 1971 yılında çıkan "Yunus Emre" isimli eserinde 45 beyittir. Öyle anlaşılıyor ki Gölpınarlı, en ciddi ve katkısız kabul ettiği Fatih nüshasına rağmen bu gazel üzerinde inceleme yapmayı maksadına uygun bulmuyor.

Bu gazelde beyit sayıları ayrı, nüshalar arasında varyant ölçülerini aşan değişiklikler de dikkati çekecek kadardır.

Üslûp Yunusca değildir..

Yunus'un lirizmini bulmak zordur..

Yunus'un esla itibar etmediği ikili üçlü terkiple, arapça - farsça kelime yoğunluğu göze batacak haldedir.

Divan şiirinin değişmez kaidesi olan 'Mahlâs beyit'inin kullanılışı da yanlıştır.

Bu şiir türünde şairin isim veya mahlâsının son beyit veya kıt'ada kullanılması kaidesine mukabil, bütün nüshalarda mahlâs sondan 4. ve 5. beyitlerde iki kere kullanılmıştır.

Yunus'a ait olmadığı kesin bulunan bu şiirde biz şahsen Aşık Paşa'nın kokusunu sezemekteyiz.

TARİKAT SECERESİ BİLİNENLER GİBİ DEĞİLDİR

Gazelin Yunus'a ait olmadığı iddiasını bir yana bırakarak, biran için doğru olduğunu kabul edelim. O zaman köm düğüm-lerden biri daha çözülecek, bir büyük iddia daha kökünden yıkılacak, nice kitapların ahkâm kesen önsözleri yeni baştan gözden geçirilecektir.

Bütün nüsha farklarında beşinci (sondan) beyitte verilen Yunus'un tarikat şeceresi şöyledir :

- a) Yunus'a Taptuğ u Saltuğ u Baraktandır
nasib
Çün gönülden cüş kıldı ben nice pinhan olam
- b) Yunusa Taptuktan oldu, hem Baraktan
Saltuka
Bu nasip çün cüş kıldı ben nice pinhan olam
- c) Yunusa Taptuktan oldu, hem Baraktan
Saltuk'a
Cüş kıldı çünkü bu sir ben nice pinhan olam

Dikkat edilirse farklar şekilden ileriye gidememekte, mâna değişmemektedir. Şöylece basitleştirelim :

"Bu nasip Baraktan Saltuğa, Saltuktan Taptuka, Taptuktan Yunusa, çoşarak aktı."

Herhalde bir başka türlü izah ve bu silsiledeki mürşit, mürit sırasını değiştirmek mümkün değildir.

Demek ki, Barak Baba; Yunus'un şeyhi Taptuk'un değil Sarı Saltuk'un mürşididir.

Şu kesin durum karşısında olayı, tarih içindeki yerine oturtalım.

Barak Baba, 1307 yıllarında kırk yaşında iken Giylan'da öldürülmüştür. Deinek ki doğumu 1267 yıllarındadır.

Yunus'un doğumu 1238, ölümü 1320 olduğuna göre kendisinin Mevlâna meclisine sohbetlere karışacak kemale erdiği kırk yaşlarında bulunduğu sırada Taptuk'un da, Sarı Saltuk'un da şeyhi olan Barak Baba henüz doğmuştur.

Bir ikinci gerçekte, Taptuk'un mürşidi diye gösterilen Sarı Saltuk Anadolu'da türlü siyasî işlem ve olaylara karıştıktan sonra Dobruca'ya geçmiş ve Barak Baba 14 yaşlarında bir delikanlı iken 1281 de öl-

müştür. Bunca olaya karışan ve sık sık ismi geçen insanın ölümünde bir hayli yaşlı olması gerekir. Konumuzun dışında olduğu için Sarı Saltuk hakkında fazla bir şey söylemeyeceğiz.

Biz bu tarikat seçerisinde zaman unsuruna ters düşen durumu 1965 yılında ele almış, tarih gerçeği karşısında Barak Baba'nın Sarı Saltuk'un değil de Taptuk'un şeyhi olmasının dahi mantığı zorladığımız yazmıştık.

Sayın Gölpınarlı iddia sahibinin isminden bahsetmeyi, ilmi şöhretine gölge düşürür endişesiyle olacak ki bizi ismen muhatap addetmeden şu ifadeyle bu zaman ve tarih gerçeğine aykırı düşen durumu savunmaya kalkmıştı :

"Yunus'un şeyhinin şeyhi olan Barak Baba'nın Yunus'tan daha genç oluşu bu işi bilmeyenlere olmaz birşey görülebilir. Fakat bunu bilmek gerekir ki, insanın şeyhi babası değildir."

(A. Baki Gölpınarlı -- Yunus Emre, — Altın kitaplar yayını -- 1971)

Sayın üstadın şimdi nasıl bir defî kulanacağı doğrusu meraka değer.

Uydurana itham mümkün, lâkin hatasını kendisine tamir ettirmek kabil değil. Ayrıca basit tarikat taassubu içinde uydurmayı yapanları mazur görmek de mümkün, ama bile bile bir uydurmanın peşine dermiş cezbesiyle takılıp giden, cidden yadır ganacak bir ısrarın esiri olanları bağışlamak, Yunus adına affetmek zor oluyor.

Tartışması gereksiz gerçek şudur ki, Yunus'un ne Sarı Saltukla, ne Barak ile ilgisi yoktur. Tıpkı Hacı Bektaş ve tarikatıyla ilgisi olmadığı gibi.

Şurada bir yeni şey daha söylemek gerekirse Taptuk da cismani bir mürşit değildir. Bu konudaki incelememiz bitmek üzeredir. Yakında yayınlanacak hale geleceğini umarım. Hele hele Taptuk'a takılan "Emre" lâkâbı tamamen uydurmadır. Yunus'un bunca bozulmuş divanlarında dahi Taptuk'la Emre'yi Yunus bir arada kullandığı görülmemiştir.

Elbet birgün Yunus pırıl pırıl gerçek cehresiyle Taptuk Emre'lerden, Sarı Saltuk'lardan, Barak Baba'lardan sıyrılmış olarak onu sevenlerin karşısına çıkacak, büyüklüğünü ve erişilmez kişiliğini daha da açık gösterecektir.

Divriği'den Bir Masal :

Kambur Oğlan Masalı

Derleyen : M. Sabri KOZ

Vakdi zamanında bir yohsul adam varmış. Bir aylesiyle bir de oğlan çocuğu varmış. Yohsulluk icabı odun kömür alamemiş, gücü yetememiş. Çocuk da o gadar gamburmuş ki burnu yere degiymiş. Yahnırlarında bir hamam varmış. Babası da oğlan üşümesin deyi ahşamları ahali çekildikten sonra hamama yollar, ısıcah deyi orada yatırırmiş. Çocuh, bir gün böyle iki gün böyle onyedî yaşma yetmiş. Bir gecenin birinde oğlan uyanmış... Bir de bahmiş ki uzunnu gissalı cinler periler (Eyi satde olsunlar) davulunan zurnayınan oynayıp duruyarlarmış. Sabah olduhlayın giderlermiş, ahşam olduhlayın gelirlermiş. Çalarlarmış, oynarlarmış. Bu, epey sürmüş. Çocuh da alışmış onlara. Onlar ne derlerse o da dermiş. Türküyü de şöyle söylerlermiş :

Çarşambadır çarşamba
Perşembedir perşembe
Çarşambadır çarşamba
Perşembedir perşembe

Beyle toy düğün tamam olduhdan sonra içlerinin büyüğü bir gün "içimizde bir insanoğlu var. Gırh gündür biz ne dersek o da aynı şeyi söyleyi. Ona bir eyilik ikram edelim." demiş. Ötekiler de "Haydi, getirin bahalim! Neye ihtiyacı var, ne isteyi?" demişler. Eyi saatde olsunların içlerinin büyüğü çocuğun ellerinden dutmuş, orta yere getirmiş. Ona demişler ki: "Ey insanoğlu! Sen gırh gündür buradasın da niye içimize gelip, oynayıp, gülmedin?" O da "Ben bir gambur, kötü, yohsul bir insanoğluyum. Eyi satde olsunların içlerinin büyüğü yine şöyle demiş: "Göbek daşına yat." Hepsî bir oğlanı almış göbek daşına yatırmışlar. Oradakilerin hepsi oğlanın sırtına ellerini sürmüşler. Allahın emriyle oğlanın gamburu gayıbolmuş. Fidan gibi bir deliganlı olmuş. O gadar güzelleşmiş ki, gören gözler gemaşırılmış. Oğlanın eline bir bohça da soğan gaibuğu vermişler. "Aman, ha, bu bohçayı eve gitmeden aç mayasın. Eve gittikten, babamın ananın önüne goyduhdan sonra açasın. Yapdığımız eyilikleri kimseye söyleme. Olur ki bir zararımız dohundur." demişler. Oğlan da bunların hepsinin ellerini öpmüş... Çıhmış

gelmiş. (Eyi saatde olsunlar).

Gapıyı döğmüş. "Kim o?" diye anası seslenmiş. Oğlan da "Açım, anacığım, babacığım, ben geldim." demiş. Onlar da "Bir zim oğlumuz gırh gündür gayıboldu. Sen kimsin? Necisin?" demişler. Gapıyı açmışlar. Bahalar ki anası babası.. Bir yahışıklı oğlan içeri girdi! Aman evlâdım, bizim beyle bir oğlumuz yohdu. Gamburu nerde birahdın?" demişler. Oğlan da başından geçenleri anlatmış. Onlar da sevinçlerinden durup durup ağleylarmış. Sarım sarım sarılıymışlar. Anasına babasına garşı garşıya oturun demiş. Onların (Eyi saatde olsunlar) verdüğü hediyei ortalarına açmış ki bir bohça altun. O gadar sevinmişler ki çoh memnun galmışlar. Oğlan babasına "Çarşının ortasında bir dükkân açacaahsın, ben de içine oturacam." demiş. Babası da oğlunun isteklerini yerine getirmiş. İstedikleri gadar zengin olmuşlar. Evvelce bunlar ellere havesleniymiş, şimdi de eller onlara haveslenirlermiş. "Bu yohsul adamlar nasil oldu bu gadar zengin oldular?" deyi.

Memleketin etiraf köylüklerinden bir gambur adam daha varmış. Her zaman gelir gider bu çocuğa bahar "Acaba nasil oldu beyle güzel oldu? Sorarsam bâ da söyler mi?" deyi galbinden geçirirmiş. Günün birinde çuha gelmiş, dükgânın kapısına oturmuş. Çocuğun babası dışarı çıhmış "Ne gapının öğünde oturuysun? İçeri gel-sene." demiş. O adam "Ben içeri gelmeye-cem. Senin oğlâ bir sözüm var, dışarı çıhmış." demiş. Yahışıklı deliganlı da gollarını sallayarahdan dışarı çıkmış. "Buyur, ne sözün var?" demiş. O da "Sen de bir zamanlar benim gibi gamburdun. Nasil oldu da böyle birden bire düzeldin? Ne yapdın, nere gittinse söyle ben de gidem, ben de yapam." demiş. Çocuh da çoh yalvarmalarına dayanamamış, meseleyi anlatmış. "Olur ki beceremezsin de sana bir zararları dohundur." demiş. Adam da "Eyi saatde olsunlar, onda ne var ki becermeyecek." demiş. Çoh memnun olmuş. Hamamın öğünde dolaşmaya başlamış. Garahluh basınca bir fırsattan istifade etmiş. Bir köşeye bü-zülmüş. Eyi saatde olsunlar... O adamlar

ESKİ SAYILARIMIZ

Yeni ve eski bütün sayılarımızın fiyatı 250 kuruştur.

Daha evvel 21 Sayımızın 2 ci baskısı yapılmıştı. Bu defa 8 sayımızın daha ikinci baskısı yapılmıştır. 7 ilâ 13 cü ciltlerimiz mevcuttur. Her cilt 50 liradır. Ödemeli gönderilir. T.F.A.

6476
Ayın Olayları :

Güney Kore Folk Sanat Grubu Türkiye'de

Misafirlere Hemsire Koleji'nde Halk Danslarımız gösterildi. Fotoğrafta Grup Kızılay Yöneticileriyle

Türkiye ile Güney Kore arasında yapılan kültür anlaşması 20 Haziran 1972'de Güney Kore Cumhuriyeti Parlamentosunda onaylanmıştır. Bu anlaşmaya göre iki memleketin gazetecileri, müzisyenleri, sporcuları ve folklorcuları arasında karşılıklı ziyaretler kararlaştırılmıştır. Birkaç aydan beri Münih Olimpiyatları do-

layısıyla Almanya ve Avrupa'da folk sanat gösterileri yapan "Korean Folk Arts Troupe — Kore Halk Sanatları Topluluğu" bu anlaşma gereğince memleketimize gelerek, Kasım ayının ilk haftasında Ankara'da ve İstanbul'da ikişer gösteri yaptı. Kızılay yararına yapılan gösteriler çok başarılı oldu. T.F.A.

gecenin bir yarısında davullarıyan, zurnalarıyan oynayı oynayı çıha gelmişler. Çağırılarını, türkülerini söylemeye başlamışlar. Onlar :

Çarşambadır çarşamba
Perşembedir perşembe
Çarşambadır çarşamba
Perşembedir perşembe

derlerken bu adam da içinden "Bugün çarşamba değil müydü?" deyü geçirmiş. İçlerinin büyüğü anlamış. "Bugün bizim içimizde bir yabancı var ama, bizim dediklerimizde inanamayı," demiş. Hepisi hep yandan bu adamı bulmuşlar. Hamamın göbek daşına getirmişler. "Sen burda ne arey-sın?" demişler. O da "Gamburumu düzelt-dirmek için içeri girdim," demiş. Onlar da "Girdin ama bizim gözümüze ganaat getirmedi. Biz sana bir eyilik yapalım, gamburunun üstüne bir gambur daha go-yalım," demişler. İçlerinin büyüğü de "Ge-lin buna bir ad verek", demiş. Onlar da

"Tambur olsun," demişler. Golundan dutmuş dışarı goymuşlar. Adam ağlayarak ıhlayı tıslayı dükgânın gapısına zor düşmüş. Dükgân sahibi dükgânını açmah için gelinceye kadar orada beklemiş, inilemiş durmuş. Dükgân sahibi gelmiş, dünkü gamburu görmüş. Görmüş ama feci görmüş. Gamburunun üstünde bir gamburu daha varmış. Demiş ki "Yahu senin bu halin ne?" O da "Ben ne yapam, senin dediğin gibi gitdim, hamama girdim. Onlar da beni böyle yaptılar," demiş. Öbürü de "Ben sana dememiş miydim? Onlar ne derlerse di-yesin, deyi. Demek bir hata yaptın" demiş.

(Anlatan : Zekiye Koz. Yaşı: 58. Memleketi: Divriği. Öğrenim durumu : Okuma yazma bil-miyor. Derleme yöntemi: Anlatanın şivesini ve cümle kuruluşlarını olduğu gibi vermeye çalış-tım. Kimi sözcüklerdeki "h" harflerini, "k" se-siyle "h" sesi arasında, boğazdan gelen değişik bir sesi belirtmek için kullandım. Derleme ta-rihi: Şubat 1969).

Araştırmalar :

Kızıroğlu Mustafa Bey ve Köroğlu Üzerine

Yazan : Nejat BİRDOĞAN

T.A.F. Dergisi'nin Eylül 1972 sayısında Muhsin Köktürk'ün Kızıroğlu Mustafa Bey ve ekim 1972 sayısında Mehmet Gökalp'in Kızıroğlu ve Köroğlu adlarını taşıyan iki eleştirisi yayımlandı. Bu yazımızda biz de değerli iki ildeşimizin peşinden Köroğlu'nun bu koçak dostu hakkındaki araştırmalarımızı sunuyoruz.

Önce "kızır" sözcüğünün anlamı üzerinde durmak gerekir. T.D.K.'nın Sözlüğünde bu sözcüğün anlamı "muhtar yardımcısı" olarak geçiyor. Bu, kızır sözcüğünün tam karşılığı değildir. Bizim çocukluğumuzda Kars'ta bir çocuk oyunu vardı. Adına "Kızır Oyunu" derdik. Oyun aracı ya bir kibrit kutusu, ya da bir aşık kemiğidir.

Bu oyunda 5 - 10 çocuk bir halka çevirerek bağdaş kurar. Çocuklar sırayla a-şığı yere atarlar. Aşık kemiğinin duruşuna göre tokan (kemiğin dik yanlarından dolgun olanı) tarafını üste getiren, halkanın Bey'i olur. Alçı (dik yanlardan oyuk olan) tarafını üste getiren, beyin kiziri olur. Bir süre için bu beylik ve kızirlik geçerlidir. Kemiği yere atıp da bök (yassı yanların dolgun olanı) getiren, verilecek cezadan kurtulur. Ancak cik (yassı yanların oyuk olanı) getiren, kesinlikle cezayı çeker. Bu cezayı bey verir. Kızır de uygular. Genelikle avuç içlerine kayışla vurulacak bir kaç darbedir bu. Görülüyor ki kızirlik, beylikler döneminde beyin infaz savcısı, keşikçisi, karakol başısı anlamlarında kullanılıyor. Bu sözcüğün anlamı artık unutulmaktadır. Sorduğumuz eskiler, kızirliğin bir köyde değil de bir yörede karakol komutanı anlamına kullanıldığını söylemişlerdi.

Köroğlu destanının Azerbaycan ve Doğu Anadolu anlatımlarında Köroğlu'nun üst gelemediği bir yiğit olarak görülen Kızıroğlu Mustafa Bey, diğer anlatımlarda görülüyor. Hele İğdir anlatımında görülen Turna Teli kolu Maraş anlatımında da görülmesine karşın kahramanımız ikincide yoktur.

Kızıroğlu Mustafa Beyden söz eden ilk derleme 1834 yılında Kars ilçelerinden İğdir'da yerli Türklerden Aşık Sadak Bık'ın ağzından Dümbüli (bugünkü Çarıkçı köy-

leri) uruğundan Mahmut Hanın yazmanı Mir Abdülvahap eliyle yapıldı. Bu derleme İngiliz bilgini Alexander Chodzko'ya verildi. Bu anlatıma göre;

İvaz'la bir kavga sonucunda kafası yarılan Demircioğlu, Köroğlu'na başvurur. Köroğlu bu yakınmaya ilgisiz kalır. Bu davranışa kızan Demircioğlu da kaçıp Grizoğlu Mustafa Bey'e yanaşır. Amacı, Mustafa Bey'le bir olup, Köroglunu öldürmektir. İkisi de askerlerini alarak Çamlıbele gelirler. Demircioğlu daha önce Nigâr Hanımın odasında Köroglunu öldürmek için yemin etmiştir. İki koçak yemini yerine getirmek için askerlerini bir yerde bırakıp Çamlıbele'ye tırmanırlar. Gizlice Köroglunun odasına yanaşırlar. Bu sırada Köroğlu sazını almış Nigâr Hanıma Halep Seferi'ni anlatmaktadır. Bu seferde Köroğlu bir kuyuya düşürülmüş. Grizoğlu Mustafa Bey, O'nu bu sıkıttan kurtarmıştır. Köroğlu, olayın hiç bir yanını saklamadan tümünü Nigâr Hanıma anlatmıştır. Köroğlu'nun bu inceliğine ve yüceliğine karşı Grizoğlu Mustafa Bey O'nu öldürmekten cayar. Demircioğlunu da caydırır. Gizlendikleri yerden çıkarak Köroğlundan af dilerler.

Bu anlatımda Grizoğlu Mustafa Bey, bir ara Tokat Paşasının turna avlarını Köroğluna över. Köroğlu bu avlardan getirilmesi için gönüllü arar. Ayvaz ortaya çıkar. Görülüyor ki, bizim aşağıda sunacağımız turna teli ufak bir değişiklikte burada da vardır.

Maraş anlatımında ise turna teli bir çiçeğin adıdır. Hanımlara çok yakıştığını bildiklerinden deliler bu çiçeği getirmek için Bağdat'a giderler. Bu anlatımda Kızıroğlu yoktur. (Ferruh Arsunar, Köroğlu, İş Bankası yayınları, İst. 1963) Özbek, İstanbul, Tobol anlatımlarında ise ne turna teli, ne de Kızıroğlu yoktur.

Huloflu'nun Azerbaycan anlatımları (Huloflu - Köroğlu, Azernesr. Bakü, 1927) ile bizim sunacağımız derlememizde oldukça benzerlikler var. Yalnız Huloflu derlemesinde Köroğlu, Bağdatta işini bitirip Çenlibele dönerken Kızıroğlu ile tesadüfen karşılaşır. Kızıroğlu, adamlarını bırakarak delilerinin arkasından giden Köroğluya ye-

tişir. Onu devirip altına alır. Öldürecekken Köroğlunun sızlanmasını görüp işin nede-nini sorar. Köroğlu da "oğlum yok. Deli-lerim başsız kalacak" deyince O'nu bırakır. Sonra da öykü bizim derlememizin eşi olu-yor. Bizim İğdir'da Âşık Kâmil Dur, Ali Kurtak, Famil Filiz, Nizamettin Onk, Su-cu Kanber ağızlarından derlememizin bu bölümü şöyle :

"Ayvaz, birgün kendi delilerine eğitim yaptırırken başına avladığı bir turna'nın teleğini takar. Bu, O'na çok yakışmıştır. Eğitimi bir kaya üstünde seyreden Nigâr Hanıma Demircioğlu'nun yavuklusu Telli Hanım, bu teleklerin kimbilir kendilerine ne kadar yakışacağını söyler. Bunun üzerine Demircioğlu, Benli Ahmet ve Ayvaz atlarına binip Bağdata turna avına giderler. Bağdatta yakalanır asılmak üzere zindana atılırlar. Köroğlu, dostu Hoca Azizden olanı biteni duyar. Delilerini toplayıp Bağdata gelir. Adamlarını meydanın etrafına serpiştirip kendi âşık kılığında ortaya çıkar."

Üç delinin asılma hazırlığı bitmiş olsun, Paşa sevincinden deliye dönmüş olsun, Köroğlu da âşık kılığından meydanda merdi merdane gezinmekte olsun, biz size kimden haber verelim ? Kiziroğlu Mustafa Bey'den :

Babasının sağlığında oraların kiziri olu-şundan Mustafa Bey'e de Kiziroğlu Mustafa Bey derlerdi. Hünkârın, babasını öldürmesinden sonra da kırk atısını almış dağ-lara çekilmişti. Kimselerin önünde duramadığı anlı şanlı yiğit bir kimseydi. Çok kuvvetliydi. Hele şesperinin ağırlığı bat-manları tutan, kılıcını savurduğunda kim-selerin göremediği bir koçaktı. Köroğlu a-dını çoktanberi duymuştu. Bir fırsat kol-luyordu ki Köroğluya karşılaşsın. Köroğ-lunun şöhreti ile kendininkini karşılaştırıyor, "iki koç başı bir kazanda kaynamaz" diyordu. Aha aradığı fırsat tam a-yağına gelmişti. Köroğlunun üç delisinin Hasan Paşa tarafından tutulduğunu du-yunca Bağdata inmek istedi. Adamlarına yüzünü tutup dedi ki :

*Seferimdir Bağdat şehri,
Kimdir Benle göçen, gelsin?
Yeddi okka er içkisin,
Benden artık içen gelsin.*

*Bilir misin halim nice ?
Yıla döner Bana gece.
Yeddi boyun bir kılıca,
Tırpan gibi biçen gelsin.*

*Hani bu bahçenin gülü?
Okumaz şeyda bülbülü,
Köroğlu, üç esir deli,
Şirin candan geçen gelsin.*

Sazla deidklerini sözle de adamlarına dedi. "O üç delinin Bağdatla, Hasan Paşayla bir alış verişleri yoktu. Onlar kendi hallerinde turna avına gitmişlerdir. Paşa, onları öldürtmekle haksızlık ediyor. Ben Kiziroğluysam onları öldürtmem." Bunlar, buradan atlarını binip geldiler Bağdat'a. Bağdatta nereye? Üç delinin asılacağı si-yaset meydanına. Kiziroğlu, meydanadaki âşık kılığında Köroğluna görür görmez tanıdı. "Aha.. İyi Vallah, dedi. Ben Köroğlunu gökte ararken yerde buldum. Şimdi, O, Hasan Paşa'ya yenilirse yardım ederim. Yok eğer Köroğlu üst gelirse şehir dışında yolunu keserim. Allah, ya O'na verir, ya Bana!" Sonra bir kenara çekilip durdu. Ama baktı ki Köroğlu hiç susacağa benzemz. Üç telli sazın tellerine vurduğu gibi meydanı dört dönüyor. O'na kendini bir tanıtmak istedi. Şesperini çekip göğe fırlattı. Şesper bir şimşek gibi parlayıp meydanın ortasına düştü. Şesperin şiddetinden Hasan Paşanın sadrâzamı korktu. Köroğlu, meseleyi kökünden anladı. Sazına bir tezene daha çekip dedi ki,

*Lâf eyleme Hasan Paşa,
Sadrâzam kaçtı sandım.
Havadaki hüma kuşlar,
Yuvasından uçtu sandım.*

Sadrâzam, Köroğlunun heybetinden, kılığından, sözlerinden şüphemendi. Eğilip Paşanın kulağına bir şeyler söyledi. Bunu gören Köroğlu aldı bir daha,

*Meydanda yigittik sattı,
Gelmedi günü yubattı (oyladı)
Kiziroğlu şesper attı,
Şesper yere geçti sandım.*

(Bundan sonra Köroğlu meydanda bir süre daha dönüp durduktan sonra delilerine işaret verir. Deliler Hasan Paşanın as-kerini kırıp arkadaşlarını kurtarırlar. Köroğlu Bağdatta işlerini bitirdikten sonra

Kiziroğlunu arar. Bulamaz. Kiziroğlunun kendisini yolda karşılamak istediğini an-lar. Koca Sefer'e sorar.)

— Koca Sefer, buradan Çenlibele kaç yol var ?

— İki yol var. Biri bu gittiğimiz yol. Biri de bu çetin dağ yolu.

Köroğlu delilerini düz yolda uğurlayıp kendisi çetin dağ yoluna girdi. Bir zaman sonra geri dönüp düz yola girdi. Bir ara baktı ki budur Kırat şahlandı. Geriye döndü, gördü ki ne görsün. Kiziroğlu, Alapaça atının üstünde öyle geliyor, öyle geliyor ki, duman tozda, toz dumanda. Kırat, dire-nip gitmedi. Köroğlu, istedi ki Kıratı hay-lasın. Birden tepesine bir amut (gürz) değ-di. Köroğlu, yıkıldı çaya. Kiziroğlu, amu-du elinden atıp kılıcını çekti. Köroğlu, O'nun attığı amudu alır almaz bindirdi Kizir-oğlunun tepesine. O da O'nu yıktı çaya. Köroğlu, O'nun elinden tutup çıkardı. Son-ra da mısıri kılıcını çekti. Kiziroğlu, bura-da Köroğluna dedi ki,

— Köroğlu, düşmanlığımız yoktur. El ver dost olalım.

(Bundan sonra sarılır ve dost olup ayrılırlar. Kiziroğlu olanı biteni adamlarına anlatır. Ancak onları bir türlü inandıra-maz. Bunun üzerine onları toplayıp Çenli-bele Köroğlu ile yeni bir döğüşe getirir. Onlar Çenlibele geldiğinde Köroğlu da öy-küyü Nigâr Hanıma anlatmaktadır.)

Nigâr Hanım, burada Köroğluna sordu ki,

— Köroğlu, acaba bu dünyada Senden koçak kimse var mı ?

Bu sorunun üstüne aldı Köroğlu. Baka-lım neler dedi. Biz çalalım, ağalarımız, beylerimiz dinlesin. Damağımız çağ olsun. Mert yakanız nâmert elinde giriftâr olma-sın.

Aldı Köroğlu,

*Anadan oğul doğuptur,
Kiziroğlu Mustafa Bey.
Bu dünyaya tek geliptir,
Kiziroğlu Mustafa Bey.*

*Nizesinin ucu kanlı,
Delileri demir donlu,
Bir iğittir anlı şanlı,
Kiziroğlu Mustafa Bey.*

*Bir atı var Alapaça,
Mecal vermez Kırat kaça,*

*Şesperinin ucu haça,
Kiziroğlu Mustafa Bey.*

*Bir anadan kâş olaydık,
Birbirinden hoş olaydık,
Doğmaca kardaş olaydık,
Kiziroğlu Mustafa Bey.*

*Bağdat'a geldi haray'a (yardım'a)
İğit gerek, hakkı saya,
Köroğlunu bastı çaya,
Kiziroğlu Mustafa Bey.*

(Kiziroğlu bunları dinleyince ortaya çı-kar. Adamları da şüphelerinden dolayı u-tanırlar. İki yiğit yeniden sarılır, dost olu-rlar. Sonra Kiziroğlu adamlarını alarak gi-der.)

Bu deyişin değişik varyantları var. Er-zurumda, Müdaminin Poskov anlatmasında değişik dörtlüklerle söyleniyor. İlk kez 1942 yılında Sarıkamışlı Dursun Cevlâni, Ankara Radyosunda okumuştur. Karsta, Köroğlu oyunu diye ünlüdür. Dügün hava-larında (gelinin karşılanmasında) çoğu köylerimizde bu hava baş yeri tutar.

İğdirda yaptığımız bir derlemede Kizir-oğlu ile Arap Reyhani kardeş gibi anlat-mışlardı. Bu anlatışa göre de Kiziroğlu Cizrelidir.

Köroğlunun tarihsel kişiliği üzerinde ya-kında çıkacak olan kitabımızın ilgili bölü-münde epey bilgiler sunuyoruz. Bu arada Köroğlu delilerinin tarihte görülüp görül-medilerinin de yerleri var. Kiziroğlu Mus-tafanın Celâli isyanları döneminde adı geçiyor. Bu tarihte çeşitli Celâli beylerinin Köroğlu destanındaki delilerin adlarını taşıdıklarını görmekteyiz. Celâli İsyancıları üzerinde değerli bir kitap vermiş bulunan Mustafa Akdağ (Celâli İsyancıları - Mustafa Akdağ, Ank. Üni. Ya. 1963), Kiziroğlu hak-kında şu bilgiyi veriyor;

"Kiziroğlu Mustafa (Celâli Şefi); 1582'den itibaren üstüste gelen İran seferlerinin Anadolu timar düzenini çok karışık hale getirmesi ve dolayısıyla bir hayli dirlik se-hiplerinin azlolanmış bulunması her biri-nin başında bir başbuğ bulunan Celâli bö-lüklerini süratle artırdı. Bunlardan Kizir-oğlu Mustafa, Sivas ve Malatya civarında idi. Kiziroğlu, çok uzun şekavet hayatı sü-rerek bir çok timar erbabını ve çavuşları emrinde bölükbaşı olarak tutmuştu. Hatta Kiziroğlunun ölümünden sonra bile O'nun

İŞİN KOLAYI

Asıl kaynaklara gütmekten ikinci elden aktarmalarla yetinme, ilgili bilim dalındaki yayınları izlememe, kısa sürede bir yapıt ortaya koyma eğilimi, bilimsel çalışmanın düşmanidir. Bilimsel yapıt, uzun süreli ve yorucu bir çalışmanın ürünüdür. Oysa bizde, bakıyorsumuz, aynı kişinin, kısa aralıklarla birkaç yapıtı birden çıkarıyor. O kişi ki, hem bir (belki de iki) okuldaki dersi vardır, hem bir gazeteye haftada iki kez yazı yetiştirir, hem dergilere makaleler yazar, hem çeşitli jürilerde üyedir, hem de birbiri ardından kitapları yayımlanır. Kutlamaya değer bir çabadır bu; ama, ortaya koyduğu yapıtlar tutarlı ve yanlışlardan arınmışa...

Bir de şu var : Bizde, antoloji düzenlemek, en kolay işlerden biri sayılır. Önüne gelen, şuradan buradan derlediklerini, hiç bir ilke ya da yöntemle bağlanmadan, bir araya getirir ve bir "iş" yaptığını sanır. Piyasayı dolduran şiir ve öykü antolojilerine bakınız, yargımızın gerçeklik payını adına Celâlik devam etmişti. Malatya, Kayseri Niğde ve Kirsehirde olan bu yapıtların başında (Mühimme Defteri no. 61, s. 64 - Müh. Def. no. 64, s. 122 - 125) "Mezburun 250 atlı Kürtler ile harekette bulunduğu" yazılıyor. S. 138, 139, 149, 151, 160, 194; 211; 229 da ise gene Celâli şeflerin den bir Kızır Mustafanın Karayazıcının etrafında olduğunu Akdağ anlatıyor. (Celâli İsyancıları s. 194).

Celâli İsyancıları dönemindeki Kızıroğlu Mustafanın bir aşret beyi olduğu bu kaynaklardan açıkça anlaşılacaktır. Karşın Kızıroğlu köyü ise Terekeme köyüdür. Bu bakımdan bunların kendilerine imge (sembol) yaptıkları Kızıroğlu ile Celâli beyinin aynı oldukları çok şüphelidir. Kaldı ki Celâli Eyyi Orta Anadolu'da şekavetini yapmıştır. Kars yöresine destan ekvanesi olarak yoktur. Orta Anadolu anlatımlarında Kızıroğlunun Koroğlu destanı olmadığını da yukarıda söylemiştik. Muradiye / Bergiri yöresindeki Brükanlı aşiretlerin ise Kızıroğlu kolunu bildediklerini 1966 yılında da tesbit etmiştim.

Yazan : **Mikmet DİZDAROĞLU**

göreceksiniz.

Ancak, bilimsel ve tarihsel nitelikteki antolojileri bu sınıfa sokamayız. Bunlar, yalnızca bir "derleme" değildir. Divan şiiriyle, Tanzimat şiiriyle, Edebiyat-ı Cedide şiiriyle, Halk Şiiriyle ilgili antolojiler, dikkatli ve titiz bir araştırmamanın ürünleri olmak gerekir. Ardi ardına sıralanmış şiirleri bir kitapta toplamak, doğruluk payı su götürür yangılar vermek, o yapıta "antoloji" niteliğini kazandırmaz. Bütün kaynakları taramak, ozanlar hakkındaki bilgileri toplamak tutarsızlıkları ve çelişkileri ortadan kaldırmak, doğru bilgileri vermek ve ortaya doğru metinler koymak zorunluluğu vardır. Bunlar yapılmazsa, yapıt, o konuda yeterli bilgileri olmayanları yanılgıya düşürür.

Bu yazı dizisinde, Rauf Mutluay'ın *Türk Halk Şiiri Antolojisi*'ni (1), yukarıdaki ilkeler açısından inceleyeceğiz; yanlışlarını, eksikliklerini, tutarsızlıklarını, gelişiklerini, örneklerine ve kanıtlara dayalı olarak belirtmeye çalışacağız. Hemen işaret edelim ki, bunu yaparken amacımız, konunun yabancısı olan okurları yanılgıdan kurtarmak, antolojinin ikinci baskısında, bu yanlışların düzeltilmesi için, yazarına yardımcı olmaktır.

Antolojide yirmi saz şairi, onlarla ilgili kısa bilgiler ve onlardan seçilmiş metinler var. Antolojiyi okuduktan sonra gördük ki, yirmi saz şairinin herbiri üzerinde durmamak, saptığımız yanlışları birer birer sıralamak, elimizdeki notlara göre, bir yazı dizisinin bile sınırlarını çok aşacaktır. Öyle ki, bu sayfalarda, bir yıl süre ile, her ay bir yazı yazsak bile, elimizdeki notları bitiremeyeceğiz... Bundan ötürü, eleştirmizde, ilk dört sazşairi (Öksüz Dede, Kul Mehmet, Koroğlu, Aşk Kerem) ile, sondan üç sazşairine (Aşk Şenlik, Sümmani, Huzûri) ilişkin noktalar üzerinde duracak, bunlardan önce de, genel düşüncelerimizi açıklayacağız.

Türk Halk Şiiri Antolojisi'ni eleştirirken, belli bir sistematige uymayı yararlı gördük. Bu nedemle, birtakım genellemelere gitmek yerine, görülen eksikliği bölümlere

ca, ozan, birincisinde, Aydın'da uzun süre kalışını bildirmekte, ikincisinde ise, asıl kökeninin neresi olduğunu söylemektedir. İkincisi bir varsayım olsa bile-ki bizce değildir, bu noktaya değinilmeli, dikkatler çekilmeliydi.

Antolojinin "Giriş" bölümünün geniş tutulması da zorunlu değildi. Çünkü, bu bölümde verilen bilgiler, öteden beri bilinen ve hemen her kaynakta rastlanan soydan-tutarsızlıkların, eksiklerin çoğluğu, bunu kanıtlamaktadır. Mutluay'ın, son 20 - 30 yıl içindeki halk edebiyatı ve halk şiiri çalışmalarını izlemeyi amaçladığı anlaşıyor. Fuat Köprülü'ye esas olarak yola çıkmış, yeni araştırmalardan haberi olmadığı için de, eskiden beri sürüp gelen yanlış bilgileri ve yargıları aktarır duruma düşmekten kendimi kurtaramamıştım. Bunların kanıtlarını, yazı dizimizin öbür bölümlerinde göstereceğim.

Başvurduğu kaynaklar sınırlıdır; adlarını andığı kitaplar, bu alanda yayımlananların ancak bir parçasıdır. Öbür yayınları görmediğinden, daha sonraki araştırmalardan habersiz kalmış, dolayısıyla de yanlış ya da yetersiz bilgiler vermiştir. Sazşairleri hakkında söyledikleri, bilinenlerin kimi zaman da yanlış bir yinelenmesidir. Yeni hiçbir görüş getirmiş, bir değerlendirmeye yapamamıştır. Sazşairlerinin edebî kişilikleri üzerine yazdıkları birkaç satırdan öteye geçmemekte, bunlar da okuyucuyu aydınlatıcı nitelik taşımamaktadır.

Hatta, eline yeni bir belge geçtiğinin farkına varamadığı, bunu değerlendirmediği de olmuştur. Örneğin, Kul Mehmet'in, Bende demir bentler vardır sökölmez

Burada koçyiğidin kadri bilinmez
Çakarım bakaram zahman görümmez
Kal imdi vatanım şivas üleri

dörlüğünde (s. 83), ozan, açıkça, Sivaslı olduğunu bildirdiği halde, Mutluay, Fuat Köprülü'nün *Türk Sazşairleri*'ndeki bilgi ile yetinerek, işin bu yanına hiç değinmemiştir (2).

Gerçi, Kul Mehmet'in bir başka şiirinde; *Bizim İlerimiz Aydın İleri* dizisine de rastlamaktayız (3). Ancak, bu dizide anlatılmak istenen şöyle, yukarıdaki dizinin anlamı çok başkadır. Kanımız

ca, ozan, birincisinde, Aydın'da uzun süre kalışını bildirmekte, ikincisinde ise, asıl kökeninin neresi olduğunu söylemektedir. İkincisi bir varsayım olsa bile-ki bizce değildir, bu noktaya değinilmeli, dikkatler çekilmeliydi.

1. GENEL DÜŞÜNCELER

Türk Halk Şiiri Antolojisi, çok ivediye gelmiş izlenimini vermektedir. Yanlışların, tutarsızlıkların, eksiklerin çoğluğu, bunu kanıtlamaktadır. Mutluay'ın, son 20 - 30 yıl içindeki halk edebiyatı ve halk şiiri çalışmalarını izlemeyi amaçladığı anlaşıyor. Fuat Köprülü'ye esas olarak yola çıkmış, yeni araştırmalardan haberi olmadığı için de, eskiden beri sürüp gelen yanlış bilgileri ve yargıları aktarır duruma düşmekten kendimi kurtaramamıştım. Bunların kanıtlarını, yazı dizimizin öbür bölümlerinde göstereceğim.

Başvurduğu kaynaklar sınırlıdır; adlarını andığı kitaplar, bu alanda yayımlananların ancak bir parçasıdır. Öbür yayınları görmediğinden, daha sonraki araştırmalardan habersiz kalmış, dolayısıyla de yanlış ya da yetersiz bilgiler vermiştir. Sazşairleri hakkında söyledikleri, bilinenlerin kimi zaman da yanlış bir yinelenmesidir. Yeni hiçbir görüş getirmiş, bir değerlendirmeye yapamamıştır. Sazşairlerinin edebî kişilikleri üzerine yazdıkları birkaç satırdan öteye geçmemekte, bunlar da okuyucuyu aydınlatıcı nitelik taşımamaktadır.

Hatta, eline yeni bir belge geçtiğinin farkına varamadığı, bunu değerlendirmediği de olmuştur. Örneğin, Kul Mehmet'in, Bende demir bentler vardır sökölmez

Burada koçyiğidin kadri bilinmez
Çakarım bakaram zahman görümmez
Kal imdi vatanım şivas üleri

dörlüğünde (s. 83), ozan, açıkça, Sivaslı olduğunu bildirdiği halde, Mutluay, Fuat Köprülü'nün *Türk Sazşairleri*'ndeki bilgi ile yetinerek, işin bu yanına hiç değinmemiştir (2).

Gerçi, Kul Mehmet'in bir başka şiirinde; *Bizim İlerimiz Aydın İleri* dizisine de rastlamaktayız (3). Ancak, bu dizide anlatılmak istenen şöyle, yukarıdaki dizinin anlamı çok başkadır. Kanımız

ca, ozan, birincisinde, Aydın'da uzun süre kalışını bildirmekte, ikincisinde ise, asıl kökeninin neresi olduğunu söylemektedir. İkincisi bir varsayım olsa bile-ki bizce değildir, bu noktaya değinilmeli, dikkatler çekilmeliydi.

Antolojinin "Giriş" bölümünün geniş tutulması da zorunlu değildi. Çünkü, bu bölümde verilen bilgiler, öteden beri bilinen ve hemen her kaynakta rastlanan soydan-tutarsızlıkların, eksiklerin çoğluğu, bunu kanıtlamaktadır. Mutluay'ın, son 20 - 30 yıl içindeki halk edebiyatı ve halk şiiri çalışmalarını izlemeyi amaçladığı anlaşıyor. Fuat Köprülü'ye esas olarak yola çıkmış, yeni araştırmalardan haberi olmadığı için de, eskiden beri sürüp gelen yanlış bilgileri ve yargıları aktarır duruma düşmekten kendimi kurtaramamıştım. Bunların kanıtlarını, yazı dizimizin öbür bölümlerinde göstereceğim.

Başvurduğu kaynaklar sınırlıdır; adlarını andığı kitaplar, bu alanda yayımlananların ancak bir parçasıdır. Öbür yayınları görmediğinden, daha sonraki araştırmalardan habersiz kalmış, dolayısıyla de yanlış ya da yetersiz bilgiler vermiştir. Sazşairleri hakkında söyledikleri, bilinenlerin kimi zaman da yanlış bir yinelenmesidir. Yeni hiçbir görüş getirmiş, bir değerlendirmeye yapamamıştır. Sazşairlerinin edebî kişilikleri üzerine yazdıkları birkaç satırdan öteye geçmemekte, bunlar da okuyucuyu aydınlatıcı nitelik taşımamaktadır.

Hatta, eline yeni bir belge geçtiğinin farkına varamadığı, bunu değerlendirmediği de olmuştur. Örneğin, Kul Mehmet'in, Bende demir bentler vardır sökölmez

Burada koçyiğidin kadri bilinmez
Çakarım bakaram zahman görümmez
Kal imdi vatanım şivas üleri

dörlüğünde (s. 83), ozan, açıkça, Sivaslı olduğunu bildirdiği halde, Mutluay, Fuat Köprülü'nün *Türk Sazşairleri*'ndeki bilgi ile yetinerek, işin bu yanına hiç değinmemiştir (2).

Gerçi, Kul Mehmet'in bir başka şiirinde; *Bizim İlerimiz Aydın İleri* dizisine de rastlamaktayız (3). Ancak, bu dizide anlatılmak istenen şöyle, yukarıdaki dizinin anlamı çok başkadır. Kanımız

ca, ozan, birincisinde, Aydın'da uzun süre kalışını bildirmekte, ikincisinde ise, asıl kökeninin neresi olduğunu söylemektedir. İkincisi bir varsayım olsa bile-ki bizce değildir, bu noktaya değinilmeli, dikkatler çekilmeliydi.

Antolojinin "Giriş" bölümünün geniş tutulması da zorunlu değildi. Çünkü, bu bölümde verilen bilgiler, öteden beri bilinen ve hemen her kaynakta rastlanan soydan-tutarsızlıkların, eksiklerin çoğluğu, bunu kanıtlamaktadır. Mutluay'ın, son 20 - 30 yıl içindeki halk edebiyatı ve halk şiiri çalışmalarını izlemeyi amaçladığı anlaşıyor. Fuat Köprülü'ye esas olarak yola çıkmış, yeni araştırmalardan haberi olmadığı için de, eskiden beri sürüp gelen yanlış bilgileri ve yargıları aktarır duruma düşmekten kendimi kurtaramamıştım. Bunların kanıtlarını, yazı dizimizin öbür bölümlerinde göstereceğim.

2. BİLGİ YANLIŞLARI VE EKSIKLER

Bu bölümde, yanlış ve eksiklerin tümünü değil, ancak en önemli gördüklerimizi sıralayacağız.

1. Sazşairlerinin, hece ölçüsünün 7'li, 8'li, 11'li kalıplarıyla söylemeleri yaygın bir kuraldır; doğru. Nedir, "Bunun dışındaki denemelere rastlanmaz." gibi, bir kelimeyi söylemek. Bu gerçeklere uymamak tadır (s. XL).

Çünkü, az sayıda da olsa, 7'li, 8'li, 11'li kalıpların dışındaki kalıplarla söylenmiş şiirlere de rastlıyoruz (5). Örneğin, Yunus Emre'nin (6), Kuddus'un (7), Ruhsat'ın (8) hecenin 5'li kalıbı ile yazılması ya da söylenmiş şiirleri yayımlanmıştır. Yunus Emre'nin 10 heceli şiirlerini de biliyoruz (9). Karacaoğlan'ın 10 heceli bir şiirinin

varlığını da Cahit Öztelli bildirmektedir (10). Yunus'un 7 - 7 duraklı ve 14 heceli, 8 - 8 duraklı ve 16 heceli şiirleri de elimizdedir (11).

Bu durumda, kesin bir yargıya gitmenin nedenli yanıltıcı olduğu meydandadır.

2. *Koşma*'nın ayak düzeni için iki şema veriliyor. Bunlardan biri, ABB CCCB DDDDB'dir (s. XLIII).

Burada, ABB'nin bir dizgi yanlışlığından böyle yazıldığı belli. Tamamı, ABBB'dir. İşte asıl falso buradadır. Çünkü, ilk dörtlüğü böyle bir ayak düzeninde olan *koşma* yoktur. *Koşmaların* ilk dörtlükleri ya ABAB, ya XAXA, ya da AAAB düzeninde olur (12). Nitekim, antolojide, yazarın verdiği şemaya uygun tek şiir bulamıyoruz.

Böyle bir parça bulunsaydı bile, bu, bozulmuş, değiştirilmiş bir örnek olurdu.

3. Fuat Köprülü'den başlayan bir gelenek, Öksüz Dede ile Öksüz Aşık'ın aynı kişi olduğu varsayımını yaygınlaştırmıştır. İşi'nin tuhafı, Fuat Köprülü, bu konuya ilişkin ilk arştırmasında, Öksüz Aşık'ın, "Öksüz Dede'den biraz daha muahhar yani XVII. asra mensup bir yeniceri aşığı olduğunu zannediyorum." dediği halde (13), sonradan, bu kanısından vazgeçerek, şiirlerinde "Öksüz, Öksüz Aşık, Öksüz Ali" mahlaslarını kullanan kişinin de Öksüz Dede olduğunu söylemiştir (14).

Mutluay ise, bu alandaki yayınları bilmediği için, bir yerde, "...Öksüz Aşık ve Öksüz Ali gibi imzalı şiirlerin aynı kişiye ait olmayabileceği düşünülürse de ne inkâr, ne kabul için kesin işaret yoktur." (s. 49) demektedir, bir başka yerde de "Öksüz Dede'nin eserlerinde Öksüz Aşık (Öksüz Ali) mahlasını kullanan kişi olduğu kesinlikle belli değildir." yargısına varmaktadır (s. 59, not).

Oysa, Öksüz Dede ile Öksüz Aşık (ya da Öksüz Ali)'in ayrı kişiler oldukları kesinlikle ispatlanmıştır (15). Nitekim, Pertev Naili Boratav'la Halil Vedat Fıratlı, ortak yapıtlarında, Öksüz Aşık'ın Öksüz Dede'den ayrı bir kişi oluşunu kabul ederler (16). Daha sonra yayımlanan antolojiler de, bu gerçek bilindiğinden, Öksüz Aşık, ayrı kişiler olarak gösterilir (17)..

(Devam edecek)

(1) Rauf Mutluay, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*, İstanbul, 1972. XVIII - 358 sayfa. Milliyet

Yayımları.

(2) Fuat Köprülü, *Türk Sazsairleri II*, İstanbul, 1940, s. 8-9.

(3) Fuat Köprülü, a. g. y., s. 16; Mutluay, s. 70.

(4) Antolojinin "Giriş" bölümü hakkında genel bir fikir edinmek için bkz. Muzaffer Uygüner, "Türk Halk Şiiri Antolojisi" Üzerine, *Güney* dergisi, sayı: 60, Eylül 1972.

(5) Hikmet Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*. Ankara, 1969, s. 26.

(6) Cahit Öztelli, *Yunus Emre*, İstanbul, 1971, s. 303 - 304, no. 220.

(7) Çankırılı Ahmet Talât, *Halk Şiirlerinin Vezni*, İstanbul, 1933, s. 110 - 111.

(8) E. C. Güney — Ç. E. Güney, *Ruhsatı — Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul, 1953, s. 46-47, no. 4.

(9) Çankırılı Ahmet Talât, a. g. y., s. 157; Cahit Öztelli, *Yunus Emre*, no. 71, 206; Ahmet Kabaklı, *Yunus Emre*, İstanbul, 1971, s. 176 - 177 (no. 10), s. 215 (no. 12).

Abdal Musa'nın 10 heceli bir şiirinin ilk dörtlüğü için bkz. Çankırılı Ahmet Talât, a. g. y., s. 157.

(10) Cahit Öztelli, *Karacaoğlan*. İstanbul, 1970, s. XXXIV.

(11) Cahit Öztelli, *Yunus Emre* (Çeşitli sayfalar. Sayıları çok olduğu için numaralarını vermedik.)

(12) Hikmet İlaydın, *Türk Edebiyatında Nazım*, İstanbul, 1951, s. 76-77; Hikmet Dizdaroğlu, a. g. y., s. 72.

(13) Fuat Köprülü, *XVI. Asır Sonuna Kadar Türk Sazsairleri*, İstanbul, 1930, s. 33.

(14) Fuat Köprülü, *Türk Sazsairleri*, II, s. 9 - 10.

(15) K. Yurdakul, "Öksüz Aşık ve Şiirleri", *Tarıdağ* dergisi, sayı- 9, 3 Temmuz 1942; Hikmet Dizdaroğlu, "Öksüz Aşık ve Öksüz Dede", *Fikirler* dergisi, sayı: 276 - 277, 31 Ağustos 1944. İzmir; Cahit Öztelli, "Öksüz Dede - Öksüz Aşık", *Türk Dili* dergisi, sayı: 21, 1 Haziran 1953.

(16) P. N. Boratav - H. V. Fıratlı, *İzahlı Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara, 1943, s. 96.

(17) Cahit Öztelli, *Halk Şiiri (XIV - XVII. Yüzyıllar)*, İstanbul, 1955, s. 14, 79 - 81 (Öksüz Dede), s. 19, 116 - 118 (Öksüz Aşık); Vasfi Mahir Kocatürk, *Saz Şiiri Antolojisi*, Ankara, 1963, s. 41 - 42 (Öksüz Dede), s. 102 - 104 (Öksüz Aşık); Asım Bezirci, *Dünden Bugüne Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul, 1968, s. 120 - 121 (Öksüz Aşık) Cenap Ozankan, *Kırk Halk Şairi*, İstanbul, 1960, s. 33-36 (Öksüz Dede), s. 88-92 (Öksüz Aşık)

Derlemeler :

İzmir Gültepe'sinden Maniler

Derleyen : Mehmet Kadri SÜMER

Geçen yazımızda Gültepe'nin fazla bir özellik göstermeyen bilmeceyi üzerinde durmuş, çok bilinmişlerin dışında toplayabildiğimizce birkaç bilmece sunmuştuk. Bu kez köyünden yaşam zorunluğu yüzünden ayrılmış sadece çalışma ve yaşama kavgası veren Gültepe'nin manilerine eğileceğiz. Ayrılık, hasret ve sevdâ kokan manilerine.

Gültepe'li köyünden ayrıldığı andan itibaren çok değişik bir yaşam savaşı içine girmiştir. Nice sevdiği uzaklarda, çok

uzaklarda bırakmıştır. Büyük kent yaşayışı onun daha önceki yaşantısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Yeni bir görünüş içine girmiş ve bir kentli gibi yaşamak mecburiyetinde kalmıştır. Bir kentlinin manî düzecek zamanı yoktur. Sevdasını, ayrılığını ve de hasretini manilere dökerek gücü de yoktur. Bunu ancak hâlâ buram buram köy kokan o çileli insanlar unutmadıkları bir yaşantının belki de bir özlemin duygusalı içinde dile getirirler. İşte size Gültepe'den tophiyabildiğimce birkaç mani :

*Şu İzmir'in çeşmesi
Akşam üstü serinler
Yüreğimde yareler
Günden güne derinler*

*Su dağlar maviş durur
Geleni savuşturur
Albayraklı taksiler
Hasretliği kavuşturur*

*Kahve değil çay değil
Sözlerim alay değil
Aşk kalbe çabuk girer
Çıkması kolay değil*

*Bahçenizde gül olsun
Gelip te yoklar mısın
Bahar olsa da açsam
Yâr beni koklar mısın*

*Elbisem var moruna
Gitsen köylü oğluna
Çu bilezik taksalar
Gene girmem koluna*

*Hey Gülüzür Gülüzür
Sen söyle ben yazarım
Konuştüğümüz yerler
Olsun benim mezarım*

*Şu dağın mazuları
Çift gezer kuzuları
Ne diyeyim ağlayım
Alınan yazıları*

*Karşı karşı duralım
Telefonu kuralım
Aramızda dağlar var
Biz nasıl konuşalım*

*Saçım uzun ören yok
Karpuz kestim yiyen yok
Yarım askerden geldi
Gözün aydın diyen yok*

*Kız saçların saçların
Bir demet urgan gibi
Şu İzmir'in kızları
Bayramlık kurban gibi*

*Sarılar giymesiz idim
Sevdalar bilmez idim
Sevda ateş gömlekmış
Bilsen idim giymesiz idim.*

*İki taşın kenarı
Üstünde kırdım narı
Barışmaya yüzüm yok
Küstürdim nazlı yarı*

Yıllık aboneli : 25.
altı aylık aboneli : 15
liradır.
Yurt dışı senelik abone :
\$ 4, f 1.5, DM 12

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Basilmayan yazılar
istenince geri gönderilir.
Dizgi ve baskı:
Halk Matbaası
İstanbul

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER
Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul, Tel: 22 49 74

TÜRK FOLKLOR/HALKBİLGİSİ DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR.

Pazarola Hasan Bey

TPA (281), Ağustos 1972

Yazan : Malik AKSEL

Bir zamanlar İstanbul'un en meşhur şahsiyetlerinden çok yarı akıllılar, meczuplar, deliler tanınırdı. Çıplak Mustafa, Oturaklı Salih, Torbali Hüseyin, Acem Rıza, Arap İsmail böyle idi. Dügümlü Dede düğümlü elbisesiyle Eğri Kılıç Memiş Paşa kılıcı ile kumanda etmesiyle Deli Hidayet, gevezeliği ve orucu ile çocukların maskarası olmuştur.

Çocuklar :

— Yuuu... Hidayet oruç yiyor, yuuu...

Dediler mi ağzını açar, gözünü yumardı. Küfürün bini bir para idi. Bazan bir tanıdığı yakalar :

— Efendi amca ben hiç oruç yer miyim?

— Yemezsin Hidayet Efendi, yemezsin.

— Öyle ise neye bu orospu çocukları bana oruç yiyor diyorlar.

— Sen onlara uyma Hidayet efendi, sen terbiyelisin.

— Onlara uymayayım da kime uyayım amca?

— Efendilere, beylere, paşalara!

— Köpek seni ısırursa, sen de köpeği ısırır mısın amca?

— Köpeğe de uyma, kediye de. Hidayet efendi oğlum.

— Peki öyle ise ver elini öpeyim.

Bir de İstanbul'un meşhur Pazarola Hasan Bey'i vardır. Ötekilerden farklı herkes onu sever, sayar ondan kaçınmazdı. Halk onun uğur getireceğine inanırdı. Paşahın adını bilmeyip te onun adını bilenenler pek çoktur. Ona ermişlik konurdu. Elinin değdiği yere Hızır Aleyhisselâmın eli değmiş gibi bereket geleceğine inanılırdı. Hele İstanbul'un her köşesinde bulunan işportacılar için "Pazarola Hasan Bey" bulunmaz bir uğur kaynağıdır. İşportacıların elini değdirmekten yanından ayrılmazlardı.

Pazarola işportacıbaşı, pazarola esvapçıbaşı, hatta gazete satan küçük bir çocuğa gazeteci başı, kör dilenciye pazarola dilenci başı, demeden geçmezdi. Ona göre her

Pazarola Hasan Bey uğradığı bir dükkânda kahve içerken

(Malik Aksel)

kes bir işin başı, büyüdü.

Pazarola Hasan Beyin çelimsiz bir vücudu, heybetli bir başı vardı. Bu başın üstünde ağabani bir sarık, onun da üzerinde "Maşallah Hasan Bey" yazısı, sarıgının arasında bir gül, bir karanfil olmazsa bir kaç yaprak görünürdü. Bazan kıpışık gözleriyle gülümserken umulmadık sözler söyler, herkesi güldürürdü.

Pazarola Hasan Bey'e göre büyük küçük, müslüman, hristiyan, kadın, erkek, zengin fakir diye bir şey yoktur. Herkes birdir, herkes Allahın kuludur, herkes iyi insandır. Bazan unutkan veya yolunu şaşırmış bir kimseye söylediği bir söz ona ilâhî bir irşad gibi gelir, derhal dediği yapılır.

Bazılarınca o cezbeye tutulmuş bir deriştir. Her sözü gerçektir, bilmediği tekke, tekke şeyhi yoktur, tekkeye de gider, tiyatroya da, ama çok çok beş dakika kalır. San ki onu biri dürtüyormuş gibi hemen yola çıkar, yürür, nereye gideceğini düşünür mü belli değil. Yalnız her gittiği yerde izzet, ikram görür, baş köşeye alınır. Paşalar,

beyler gibi ağırlanır, eline kahve verilir, yanından da kalabalık eksik olmaz, kim seden para yahut her hangi bir şey istemez. Cebine gizlice para konursa ona el değdirmezdi. Kış yaz ayağında mest lâstik, elinde de ya bir kara şemsiye ya bir değnek bulunurdu.

Ona göre mevki, makam diye bir şey yoktur, yahut kibirli kendini beğenmiş insan. İstanbul Valisini görse ona da çekinmeden pazarola Vali başı, demeden kendini alamaz. Buna bakılırsa kimse kimseden üstün sayılmaz.

Kimî görse mesleğine, sanatına göre aynı sözü söyler. Hele Şehzadebaşına geçti mi burada açık hava tiyatrosu başlar. Kel Hasan'a rastladı mı "Pazarola tiyatrocubaşı, sakın süpürgeyi çaldırma, sonra masrafa girersin" der, şaka ederdi.

Pazarola Hasan Bey'in karşına berber çırağı çıkmışsa, ona da çirak demez, berber başı der. Oyuncusuna, çalgıcısına biletçisine her önüne gelene aynı iltifatı savururdu. Aslında büyük küçük herkes te bu iltifatı beklerdi. Burada kızlar bile kismet

Pazarola Hasan Bey bir gezici satıcının malına elini sürüp "Pazarola satıcıbaşı derken..."

leri açılın diye, bu uğur kaynağına görünür, kendilerine bakmasını gülümsemesini isterlerdi.

Pazarola Hasan Bey'e göre hergün düğün bayramdır: Bir iş yapmaz, fakat iş yapanlara daima gayret verir. Onun yüzünde istek, dilek diye bir şey yoktur, tasa nedir bilmez. Rüzgâra tutulmuş bir yaprak gibi aklının estiği tarafa döner giderdi.

*Akil ağlar geçen eyyamı için
Deli bayram geliyor der sevinir*

Onun her geçtiği yerde düğün bayram var sanılır, hiç bir yerde yalnız kalmaz, görünmediği zaman aranır, evinden sorulur, kapısı durmadan çalınırdı. Bu adam, her şeyin anahtarı olan akla sahip mi, değil mi idi? Bunu kimse tayin edemez. Eski kitaplara göre, Tanrı ilk olarak akli yaratmış. Ona başımızın üstünde yer vermiş. Böylece insanı imtiyazlı kılmış. Pazarola Hasan Bey'in başı ise görülenlerin en büyüğü. Büyük başta büyük akıl olacağına inananiara göre Hasan Bey'in çevresinden daha akıllı olması gerekmektedir "Baş" kelimesini ağızdan düşürmüyor, her şeyi başa bağlıyor, bu baş acaba kendi başı mıdır? Bütün bunlar muamama. Bilinen bir şey varsa bunun kimseden bir şey istememesi, herkese ümit vermesidir.

*Deme sen gaflet ile Ferhat u Mecnuna deli
Eyle sen halka nazur herbiri bir güne deli*

Pazarola Hasan Bey'in adı sâde çarşıda pazarda değil gazete sayfalarında, dergilerde de sık sık geçer. Nitekim 1920 senesinde bir İstanbul gazetesinde şöyle bir ilân çıkar: "İki saat bila fasıla gülmek ve eğlenceli vakit geçirmek ve memleketimizin bütün artistlerini bir arada görmek isteyenlere cuma günü Şehzadebaşında Şark Tiyatrosunda Eyup Sabri Bey müsameresinde komik şehir Hasan Efendi, Naşit Bey, Bâli Rıza Efendi, İmail Efendi'nin işbirliğiyle oynanacak olan emsali görülmüş mükemmeliyette "Pazarola Hasan Bey" piyesinin temasını tavsiye ederiz. Tafsillât el ilânlarındadır."

Sâde satıcılar, dükkâncılar değil, adını verdiği bu piyesle de tiyatro ve sanatçılar onun maneviyatına sığınmış bulunuyorlar. Cepleri para yüzü görüyor. Tiyatro dahi Pazarola Hasan Bey'in uğuruna inanmış.. Bununla beraber sâdece Pazarola Hasan Bey'in adı burada. Kendisi değil.

Bir de uzun müddet İstanbul'da "Pazarola Hasan Bey" diye bir mizah gazetesi çıktı. Her şey bunun dili ile mizahi hale geliyor, karikatürleri bulunuyordu.

Darülbeydi'de de maskeli olarak Pazarola Hasan Bey temsil edilmiştir. Bu revüde Hasan Bey, Vali Doktor Emin Bey ve İstanbul'un meşhurları görünüyordu. Bu revü'yü yazan Osman Cemal Kaygı idi. Arzuyu umumi üzere de tekrar tekrar oynandı. Bu oyun Direklerarasında Ferah Tiyatrosunda sahneye kondu. Hasan Bey Münif'in yaptığı büyük karton bir maske ile temsil edildi.

Pazarola Hasan Bey'in şöhreti İstanbul sınırlarını da aştı. Ressam, musikçi, estetikçi Rasih Sonat, Ankara'da Halkevi'nde başrolü Pazarola Hasan Bey'de olmak üzere bir revü tertipleddi. Böyle bir oyun Ankara'da ilk defa oynanıyordu. Buna rağmen büyük bir ilgi toplamıştı. Oyun sık sık tekrarlandı. Kimsenin tanımadığı Rasih Sonat ta tanındı, revü'cü Rasih Sonat diye de meşhur oldu. Bütün bunlar Pazarola Hasan Bey'in uğurlu adının tılsımından ileri geliyordu.

Folklor ve Halk Edebiyatı Arasındaki Münasebetler

— I —

Yazan : Dr. Saim SAKAOĞLU

II. BİLMECE — FIKRA ve FIKRA — BİLMECE

Bazı bilmeceler son derece kısaltılmış birer fıkraya gibidirler. Fıkralarda konuşmaya zemin hazırlayan ifadeler kaldırılmış, sadece diyalog kısmı kalmış gibidir. Misaller :

1. "Ak koyun nerden gelirsen?"
"Gızel gaya dibinden."
"Ganın neden gurumuş?"
"Mevlâm bele buyurmuş. [Kuyruk] (5).

2. Bir karı ile bir koca,
Mırmır eder her gece.
Karı der ki: "hey koca,
Acep İstanbul nice."
"İstanbul bucak, bucak,
Çevresi mermer ocak,
İçinde bir sandıcağ,
İçi dolu boncucak" [Nar] (6).

3. "Nereye gidersen eğri - büğrü?"
"Sene ne tepesi delik!.. [Duman-baca] (7).

Bu bilmecenin şu şeklini de ilâve edelim :

"Eğri büğrü nereye gidiyorsun?"
"Tepesi delik sana ne?" (8).

Fıkra - bilmece münasebetine gelince, bir misalde çok güzel olarak tesbit ettiğimiz bu hususu şöyle açıklayabiliriz : Bazı fıkralarda, konusu icabı sorulacak bir nokta vardır; eğer bu nokta bilmece olabilecek şekilde bir hususiyet gösteriyorsa, kısaltılarak veya o bölümü alınarak bilmece olarak kullanılabilir.

Misaller :

KARTLAŞMIŞ

Bir köylü ilk defa gittiği il pazarında gördüğü bir şeyden alır ve yiyince de çok hoşuna gider. Ertesi hafta il pazarına kendisi gidemediği için bir arkadaşına bu yemiştan almasını söyler ve yemişi ona tarif eder :

"Bana, pazardaki güzel yemiştan bir kilo al."

"Bu nasıl bir yemiştir?"
"İçi darı gibi, dışı deri gibi."

Folklor ve Halk Edebiyatı mahsulleri arasında bazı sıkı münasebetlerin olduğu öteden beri araştırmacıların dikkatini çekmekte idi. Biz de "Gümüşhane Masalları" adlı çalışmamızda masalın halk hikâyesi, destan ve efsane ile olan ilgisine dikkati çekmiş, aralarındaki benzer ve farklı olan noktalara temas etmiştik. Bu mahsuller bazen o kadar farklılaşmaya uğruyorlar ki asli şeklini hatırlatacak pek az noktayı ipucu olarak güçlkle bulabiliyoruz.

Bu tür münasebetlerden bazılarının misalleri pek çoktur. Biz burada, aralarında ilgi olan bazı mahsulleri güzel misalleriyle tesbit etmeye çalışacağız. Bunların dışında da aralarında ilgi olan bazı mahsullerin olacağı muhakkaktır. İleride yapılacak bu tür mahsullerin tamamını içine alacak bol misalli, geniş bir derlemenin çekirdeğini teşkil edeceğine ümit ettiğimiz bu kısa etüdümdedeki misallerin bazıları yazılı kaynaklardan seçilmiş olup içlerinde şahsi arşivimizden alınmış olanlar da vardır.

I. ATASÖZLERİ — FIKRA

Kahpılmış kısa ve öz sözlerle çok şey anlatmayı gaye bilen atasözleri ile olayları kısa bir çerçeveye sığdıran fıkralar arasında daha tariflerinde başlayan bir benzerlik vardır. Daha çok öğüt verici fıkraların son derece özleştirilmesinden ileri geldiği intibamı veren bu atasözleri, umumiyetle karşılıklı konuşmalar şeklindedir. Misallerde göze çarpan husus, karşılıklı konuşmaların hemen hemen daima soru-cevap şeklinde olmasıdır. Bizdeki 4 misalin 3 tanesi bu şekildedir.

Misaller :

1. Atalara : "Babam öldü" demişler;
"İş başına düşmüş" demiş, "Anam öldü" demişler; "Öksüz olmuşsun" demiş (1).

2. Deveye sormuşlar : "Boynun neden eğri?" "Nerem doğru ki?" demiş (2).

3. Kurda "Neden boynun kalın?" demişler, "İşimi kendim görürüm de ondan" demiş (3).

4. Tilkiye "Tavuk kebabı yer misin?" demişler, "adamın güleceğini getiriyorsunuz" demiş (4).

Pazara giden arkadaşı araya araya tarife uygun olarak patlıcanı bulur, onun da dışı deri gibi, içi darı gibi. Bu adam köye dönünce patlıcanı arkadaşına verir. O da hemen ısıtır ve der ki :

"Bir haftada karlaşmış yahu; hem uzamış, hem de tadı bozulmuş (9)."

Bu fıkranın bilmece olarak söylenen şekli de şudur :

"Dışı deri gibi,
İçi darı gibi [İncir] (10)."

Fıkra ile bilmece arasındaki bu ikili münasebet, bilmece sorusunun ve medlülünün "mâni" olmasıyla de üçlü bir hüviyet kazanmaktadır. Aşağıda bu üçlü münasebetin güzel bir misalini veriyoruz.

"Ağanın biri tarlada adamlarıyla beraber çift sürerken yoldan düğüncülerin geçtiğini görür. Adamlarına düğüncülerin yolunu kesmelerini söyler ve onlar da yolu keserler. Ağa düğüncülere der ki :

"Size bir bilmece soracağım, eğer bunu bilerseniz yolunuza serbestçe devam edebilirsiniz; yoksa gelininizi bana vereceksiniz."

Bunun üzerine ağa şu bilmeceyi soruyor :

"Kay ola, kaytan ola,
Kay neye batar ola?
Seksen ayak dip boynuz
Bunu kim bilmiş ola?"

Bilmeceye kimse cevap veremeyince ağa bu sefer de şu şekilde sorar :

"Bay ola, baykuş ola,
Baykuşlara eş ola,
Seksen ayak dip boynuz
Bunu kim bilmiş ola?"

Yine kimseden cevap yok. Hemen gelin yanımdakilere diyor ki :

"Kaynatama söyleyin, eğer bana müsaade ederse ben bunun cevabını veririm."

Kaynatasının müsaadesi üzerine gelin bilmeceye şu cevabı veriyor :

"Kay ola, kaytan ola,
Kay neye batar ola?
Seksen ayak dip boynuz
Olmaya "kotan" ola."

Bunun üzerine ağa düğüncülerin yolunu açtırıyor ve onları salveriyor (11).

Bu fıkra - bilmece'nin bazı değişik şekilleri de vardı. Erzurum'dan tesbit edilen bir metinde ağanın yerini eşkiyalar almakta ve yol kesme yerine düğünü basma olayı geçmektedir. İki ayrı soru ve bir cevaptan, bizim verdığımız misallere göre daha değişik olan bir soruyu buraya alıyoruz.

"Aş ola baş ola
Bağdat'da bir guş ola
Seysen ayah gırh gulah
Bunu kim bilmiş ola?.. (12)."

III. BİLMECE — MANİ ve MANİ BİLMECE

Halkımızın kafiyeli sözlere karşı olan ilgisinin en iyi tezahür şekli mânilerimizdir. Müstakil dörtlük kurmanın kolay olması mânilerin tercih sebeplerinin başında gelmektedir. Bazı bilmece'nin uzun sorusu 4 mısraa bölünerek mâni şekline sokulmuştur. Misalleri pek çoksa da biz birkaç taneyle yetindik.

Misaller :

1. "Aşık der nasıl edim
Saz getir fasıl edim
Bir bardakta iki su
Gavuşmaz nasıl edim? [Yumurta] (13)."
2. "Yeşil selvi deşilem,
Yel estikçe eğişem,
Var git paça köpeği
Ben hercaî deşilem [Sarımsak] (14)."

Bazı bilmece'nin mâni şeklinde olan sorularına yine mâni ile cevap verilmektedir:

3. "Hudur mudur
Aşkın yolu budur
Aşık Allah'an seversen
Derya kaç batman sudur?"
"Ben aşkım artaram
Gelir ağzımı yırtaram
Sen git çavahı doldur
Ben de gelir dartaram (15)."

Mâni - Bilmece münasebetine gelince, muhtevaları bakımından bazı mâniler zamanla asıl hüviyetlerini kaybederek bilmece haline gelmişlerdir.

Misaller :

1. "Karşıdan atlı geçti
Nalı parlattı geçti
İllere selam verdi
Bizi açlattı geçti [Cenaze] (16)."
- Bu mâni - bilmece 2 ayrı kaynakta da

bazı küçük değişikliklerle şöyledir :

"Karşıdan atlı geçti
Nalı (Nalı) parlattı geçti
İllere (Herkes) selâm verdi
Beni açlattı geçti (17)."

IV. BİLMECE — MANİ — TÜRKÜ

Bilmece ile mâni arasındaki münasebet türkünün de katılmasıyla üçlü olabilmektedir. Aşağıda görüleceği üzere, mâni şeklinde sorulan bir bilmece, az çok değişerek türkü şeklinde de söylenmektedir.

Misaller :

1. "Çarşıdan aldım Fatma'yı,
Alınma çatmış çatmayı,
Kız annenden mi öğrendin,
Böyle göbek atmayı [Küre] (18)."

Bu bilmece mâni olarak şu şekilde tesbit edilmiştir :

"Dama kurdum çatmayı
Çağır gelsin Fatma'yı
Fatma nereden bilmiş
Çište göbek atmayı (19)."

Arkadaşımız Turgut Günay'dan öğrendiğimize göre :

"Masa üstünde testi
Hah ha ninna
Kemer belimi kesti
Hah ha ninna
Sıladaki sevdiğin
Hah ha ninna
Şimdi aklıma düştü
Şen gül ninna

diye başlayan bir Van Türküsünün ikinci dörtlüğü şu şekildedir :

"Dama Çattım çatmayı
Seslen gelsin Fatma'yı
Fatma nereden öğrestin
Çarşıftan kol atmayı (20)."

V. BİLMECE — MUAMMA

Buradaki "muamma", Divan Edebiyatı'nda, şairlerin beyit veya mısra halinde ortaya koydukları şekil değil, saz şairlerine sorulan 4 mısralık şekildir. Bazı bilmece'nin zamanla saz şairlerine "muamma" olarak sunulduğu da olmuştur.

Misaller :

1. "Ay bu yurdlar bu yurdlar
Yusuflu yiye kurtlar
Turnağından su içer
Tepesinden yumurtlar (21)."

Bu dörtlüğün cevabı "bilmece" ve "muamma" olarak "Buğday"dır.

Aldığımız kaynakta muamma olarak verilen bu dörtlüğün bilmece olarak verildiği bazı kaynaklarda aldığı değişik şekiller şöyledir :

"Ey bulutlar bulutlar,
Yusuflu yedi kurtlar,
Ben bir şekil kuş gördüm,
Tepesinden yumurtlar (22)."

"Her yanında var,
Yusuflu yedi kurtlar,
Boynuzundan su içer,
Dizlerinden yumurtlar (23)."

"Hay yurtlar yurtlar
Yusuflu yiye kurtlar
Turnağından su içer
Tepesinden yumurtlar (24)."

2. "Namaz namaz o namaz
Onu kimse kılamaz
Etten mescit, su kible,
Onu kimse bilemez? (25)."

Bu muammanın yıllarca önce Konya'da Aşık Kahvesi'ne asıldığı, günlerce çözen çıkmadığı için hediye ve paraların arttığını yukarıdaki kaynaktan öğreniyoruz. Sonunda Konyalı Aşık Yesari bu muammayı çözümlen hediye'nin ve paraların hepsini almıştır. Cevabı "Yunus Peygamberin başlığın karnında kıldığı beş vakit namaz"dır.

Bu muammanın bilmece olarak şu şekilleri vardır :

"Namaz namaz bir namaz,
Cahil bundan anlamaz,
Etten mescit, su kible,
Onda kılınmış kim namaz [Yunus Peygamber] (26)."

"Abdesim gandan
Seccadem nurdan
Beş vahit namaz gılamam
Bilmem giblem ni yandan [Yunus Peygamber] (27)."

Sonuncu kaynakta, bu bilmece'nin şu değişik şekli de verilmektedir :

"Bir bezirgân gelir Van'dan
İçi dolu gandan
Gırh gün gırh gece namaz geldi
Bilmedi giblesi ni yandan."

Konumuzu az da olsa ilgilendiren şu hususu da burada kısaca hatırlatayım. Divan Edebiyatı'nda şairlerin sıkça müraca-

cevap gelmezse, kızları utandıracak mâni-ler söylerler.

Sözü geçen bir ağanın evinde yapılan kırna gecesinde, Ali ile arkadaşı da gelip diğer seyirci gençler gibi, uzaktan bakarlar. Ali'nin sözlüsünün yanında bulunan Oğlan'ın sözlüsü, Oğlan'ın gelişini görünce, ahret kardeşinin arkasına gizlenir. Durumdan, Ali haberdardır.

Ali'nin sözlüsü, Oğlan'ın hoşuna gider. Tanımadığı için, hoşlandığını belirten bir mani atar. Kız da, imalı bir şekilde, aradığının yanında olduğunu, kendini toparlaması gerektiğini belirten bir mani ile cevap verir.

Oğlan, durumu anlayamaz. Aldığı ters cevaba sinirlenir. O da, kızın hatalı tarafını bulur. Mani ile cevap verir.

Bu sefer de, kız aldığı cevaba sinirlenir. Azarlayıcı nitelikte bir mâni söyler (Aradığı kimsenin yanında olduğunu belirtmek ister). Fakat Oğlan'ın gururu kırılmıştır.

Erkeklik gururu kırılan Oğlan, sinirli haliyle; erkek oluşunu, ondan daha üstün bir kıza sahip oluşunu, yine bir mani ile belirtir.

Kız, ahret kardeşinin anıldığını duyunca sevinir. Evlenme parası hazırlamasını arkadaşı adına söylediği bir mani ile belirtir.

Oğlan, para sözü duyunca kızı haklı bulur. Parası olmadığı için, çaresiz olduğunu belirtir bir mani söyler.

Karşılıklı mani atışlarına sinirlenen Ali'nin sabrı taşar. Kızın vereceği cevabı, ters bir şekilde kendi verir. Aralarında döğüşürler.

Duruma tanık olan hane sahibi, sözü geçer Ağa, iki arkadaşı barıştırır. Her iki tarafın da evlenmelerini sağlar.

Olay, her iki mahalle ve bölge'de memnunlukla karşılanmıştır.

Kadınlar, kendi aralarında, tertipledikleri eğlenceli topluluklarda olayı, temsilen canlandırıp, yaşatmışlardır.

OYUNUN KADINLAR ARASINDA ESKİ OYNANIŞ ŞEKLİ

Oyun, Edirne ilçesi Elmali'nın bölge kırna geceleri oyunları arasındadır. Diğer kadın oyunları sıralandıktan sonra, dernek "Haydindik Oyunu" ile dağılmaya başlar. Gelinin kınası yakılıp, döşegine yatırıldık-

tan sonra, toplantı dağılacağı sırada erkek kılığına girmiş, beline kuşak, başına kefiye sarmış, posteki'den bıyık takmış iki kadın, kızları seyretmeye gelen delikanlılar arasından geliyorlarmış hissini verdirerek, oynayan kızlar arasına girerler.

Bir tanesi Ali'yi, diğeri de arkadaşını canlandırır.

Gelenleri gören iki kız telaşlanır. Ali'nin sözlüsünü canlandıran öne geçer, arkadaşını arkasında saklamak ister.

Oğlanı temsil eden erkek kılığında kadın, öndeki kıza mani atar. Kız da mani ile cevap verir. Oğlan - kız karşılıklı mani söylemeye başlarlar.

Arkadaki erkek kılığında Ali'yi canlandıran, sinirli bir tavırla, mani ile arkadaşına çatar. Seyirci kadınlardan bir tanesi, birinin eline bir ocak maşası, diğerine de bir ocak küreği verir. Diğerleri de tapşın çalmağa başlayıp, "Haydindik" türküsünü söylemeye başlarlar. Elllerinde maşa kürek bulunan, erkek kılığında iki kadın, döğüş taklidi olan, "Kabadayı oyunu" şeklinde oynamaya başlarlar.

Halen hayatta olan, yaşı seksenin üzerinde bulunan, oyunları görmüş, yaşlı bir kadının söylediği "Kızlar, erkek urubası giyip, ellerinde oklağ, maşağ ile oynarken, birkaç ârşın birden çüverlerdi", dediğine göre, yine oyun şeklini tarif ettiğine göre, Oyun, sıçrayarak oynanan kabadayı oyunları şeklindedir.

Oyuna iki kız da katılıp, sonra da diğerlerinin müdahalesi ile iki çift, gelin-güvey olurlarmış. Hep bir ağızdan "Haydindik haydindik - Kalkın eve gidindik" deyip, kına gecesi dağılırmış.

UNUTULMUŞ DURUMDA OLAN OYUN, BUGÜN CANLANABİLİR

Türk Folklor Oyun Ekiplerimizin, gündün güne büyük bir ilerleme ile, gelişim gösterdiklerini, Avrupa Milletleri arasında üstün başarı sağladıklarını göreberek kıvanç duymaktayız.

Halen unutulmuş olan, Türk geleneklerini içinde toplayan, bir milli oyunumuzu, tatbiki mümkün bir şekilde, oyun ekiple rimize armağan etmeyi bir ödev olarak kabul ediyorum.

Türkü, göçler ile saydığımız illerden radyoya renk farkı ile verilmiştir. Radyo ar-

şivinde iki beyit olark bilinmektedir. Diğer beyitlerini de araştırdım. Bulduğum beyitleri, oyunun gidis sırasına göre dizdim. Güftesini meydana getiren kelimeler, tarafından düzene konulmuştur.

HAYDİN HAYDİNDİK

Oğlan :

*İni verim yamadan,
Gözüm yılmaz kamadan,
Sana kurban olmuşum,
Kana battı camadan.*

* *Haydin Alim haydindik!
Ballı kaymak bulunduk,
Karşı male boyundan,
Varıp selâm virindik.*

Kız :

*Yama indim aşağı,
Görmem, sarkan kuşağı,
Ballı kaymak ararken,
Buldum arpa başağ.*

*Haydin malım, haydindik!
Durman, burdan gidindik,
Karşı male, pek irak,
Benden selâm idindik.*
(Saz)

Oğlan :

*Düğün evi aşına,
Keşkek, dübek taşına.
Çapar mısın? Be yarım?!
Mül çekersin kaşına.*

*Haydin Alim, haydindik!
Varıp, kime göründük?
Karşı male yolundan,
Gelip selâm virindik.*

Kız :

*Avlu dibi kavanaz,
Suratına kim havas?
Ürüp duran karşıdan,
Adamı da dalamaz.*

*Haydin malım, haydindik!
Durman, burdan gidindik,
Karşı male pek irak,
Benden selâm idindik.*
(Saz)

Oğlan :

*Avlu dibi dururum,
Bıyıklarımı bururum.
Gönlim bir kız isterse,
Pamuk gibi bulurum.*

*Haydin Alim, haydindik!
Durman burdan gidindik,
Karşı male boyunda,
Yare selâm idindik.*

Kız :

*Avlu dibi durursun,
Bıyıklarımı burursun,
Göynü ak kız isteyen,
Kese, kemer doldursun.
Haydin malım, haydindik!
Durman, burdan gidindik,
Karşı male pek irak,
Benden selâm idindik.*
(Saz)

Oğlan :

*Ah Elmalı! Elmalı!
Elmasını bulmalı.
Burda kızlar, pek pağlı,
Etraf yerden almalı.
Haydin Alim haydindik!
Durman, burdan gidindik.
Karşı male boyunda,
Yare selâm idindik.*

Ali :

*Iraf üstü çift meyva,
Bir işi nar, bir elma,
Bağrım deştin be mısıl,
Vur canım al, yar abna.
Haydin, Susak, haydindik!
Kır boynunu gidindik.
Karşı male boyundan,
Yarin göçüp, gelindik.*

Daha sonra Saz, Oğlan ve Oyun :

*Sabah kalktım işime,
Varıp çıktım karşıma.
Ballı kaymak ararken,
Pelin kattın aşına.
Haydin Alim, haydindik!
Nerden varıp, gelindik.
Gizli yarin varımış?!
Desen onu bilindik.*

Ali ile Oğlan, döğüş benzeri, kabadayı oyunu'na benzer oyunlarını oynarken, iki ahret kardeş, birbirlerine sarılmış durumda ayağa kalkıp, yanlarına yaklaşırken, arkalarından iki kız anası kalkar.

Oynayanlar, birer elleri bellerinde, iki saldırma birbirine temas etmiş şekilde durup, gelen iki kız ile iki kadına bakarlar. Kadınlar, Oğlan'ın sevgilisinin başında ki örtüyü çekip alırlar.

İki kız oyunla beraber :

*İnci dizsek, dizine,
Duvak örtsek yüzüne,
Melin melin bakarsın,
Gözlük taksak gözüne.*

Haydin malım haydindik!
Çifte yaren idindik.
Karşı male çözüldü,
Burda konak idindik.

Diye söylerlerken, türkünün Haydi-Hay-
dindik nakarat bölümünde, iki arkadaş, te-
masta bekliyen saldırmaları yere indirip,
bellerine dayalı elleri ile, elele tutuşurlar.
Oturanlardan başka kadınlar kalkıp :

Çarkı felek, fendine,
Döner kendi kendine.
Yazan Kâtip, uz yazmış,
Herkez dengi dengine.

Haydin, canım haydindik!
Durman, yaren idindik.
Karşı ma'le üzüldü,
Burda dernek idindik.

Diye söylerken, Ali ile Oğlan, ellerini
sevgililerine uzatır. Oğlan - Kız iki çift o-
lurlar. Yerde oturanlar da taşşın çalarak
hep bir ağızdan :

Derin dere, millidir,
Bahkları pulludur,
Yazan Kâtip tez yazmış,
Dividinden bellidir.

Haydin, yarım handindik!
Durman, yare gelindik.
Karşı ma'le bozuldu,
Burdan düğün idindik.

Diye söylerken, çiftler karşılıklı ola-
rak oynarlar. Oyunlarına diğer kızlar da
katılır.

Sabın koydum ilene,
Peşgir virdim gelene.
Canlar kurban, can kurban,
Nicel kimet bilene.

Haydin canlar, handindik!
Durman, dernek idindik.
Karşı ma'le dizildi.
Gelin cerdek idindik.

Oyunun Haydindik bölümünde, oğlanlar
sol kolları ile "Çeyiz altı koltuk" usulü eş-
lerini koltuğa alıp, saldırmalarını yukarıya
kaldırarak, iki koldan zıt yönde ayrılırlar-
ken, kız anaları ve oyuna katılanlar da iki
koldan çiftleri takip ederler. Hep bir a-
ğızdan da :

Bahçelerde haşlama,
Haşlamaya başlama.
Evinize varmadan,
Ağlamaya başlama.

Haydin malım haydindik!
Karşı ma'le gezildi.

Bize gelen KITAPLAR

● Mehmet ÖNDER : "Şehirden Şehi-
re". Cilt: I. Efsaneler, Destanlar, Hikâye-
ler. 41 il merkezi şehrimize ait en geniş
bilgi. Yapı ve Kredi Bankası Kültür Ya-
yınlarından. 19x11 Cm. boyunda, 228 sayfa,
42 sayfa resim ve gravür.

● Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir
Kabağağaçlı) : "Hey Koca Yurt". Anadolu
ve Uygurluğu üzerine geniş bir araştırma.
Hürriyet Yayınları, Anadolu Kitaplığı :
1. 14x20 Cm. boyunda, karton kapaklı, 360
sayfa, 15 lira.

● Cahit ÖZTELLİ : "Evlerinin Önü"
Halk Türküleri. Hürriyet Yayınları, Ana-
dolu Kitaplığı: 2 14x20 Cm. boyunda, Bez
ciltli, renkli kuvertli, 880 sayfa, 40 lira.

● Dr. Fethi TEVETOQLU : "Atatürk'
le Samsun'a Çıkanlar". Atatürk ve Çevre-
si Yayınları: 1. Bateş Dağıtım veya P.K.
250, Dr. Tevetoğlu, Bakanlıklar — Ankara,
adresinden edinilir. 17x24 boyunda, 300
sayfa, bol belge fotoğraflı, birinci hamur
kâğıda basılı, 20 lira.

● Zeki ULURUH : "Sevemem Artık".
Şiirler. Pek çoğu tanınmış bestekârların
mızca bestelenmiş ve plâklara okunmuştur.
Şairin, P.K. 14, Karaköy — İstanbul, ad-
resinden edinilebilir. 20x12 Cm. boyunda,
64 sayfa, 5 lira.

● Attilâ KANGAL : "İnsan Kardeşle-
rim". Şiirler. İsteme adresi : P. K. 77, Si-
vas. 16x11,5 Cm. boyunda, 100 sayfa, 12,5
lira.

Durman, burdan gidindik.
Alay yola düzüldü.

Saz vurulur ve şen beyitler (mani)
söylenir:

Şıra sıra karpuzlar,
Şırça yersen, diş sızlar.
Yüreciğin üzmesin,
Evde kalmaz, genç kızlar.

Durman, burdan gidindik,
Haydin canlar, haydindik!
Karşı ma'le yolundan,
Varın bircan olunduk.

(Son)

Kandıra'dan Bilmeceler

— I —

Derleyen : Muzaffer UYGUNER

Saçaktan süngü sarkar
(Buz)

Mavi atlas
İğne batmaz
Makas kesmez
(Gökyüzü)

Bir çarşafım var
Her yeri örter
Denizi örtemez
(Kar)

Dağdan gelir
Taştan gelir
Kükremiş bir
Arslan gelir
(Sel)

Dal doruğunda kitli sandık
(Ceviz)

Altı deri, üstü deri
İçinde bir avuç darı
(İncir)

Allah yapar yapısını
Bıçak açar kapısını
(Karpuz)

Sarı sarı sarkar
Düşerim diye korkar
(Ayva)

Kat kat döşek
Bunu bilmeyen eşek
(Lahana)

Küçük küçük
İçi dolu turşucuk
(Limon)

Hanım içerde
Saçı dışarda
(Mısır koçanı)

Çarşıdan aldım bir tane
Ev geldim bin tane
(Nar)

Hanım uyandı
Cama dayandı
Cam kırıldı
Kana boyandı
(Nar)

Filfilî fincan
İçi dolu mercan
(Nar)

Alçacık boylu
Kadife donlu
(Pathcan)

Yer altında sakallı dede
(Pırasa)

Kapı ardında süslü gelin
(Süpürge)

Aheste beste
Bülbül kafeste
Yem yer su içmez
Böyle bir nesne
(İpekböceği)

Altı tahta, üstü tahta
İçinde bir kara softa
(Kaplumbağa)

Ata tay, mata tay
İnce belli kara tay
(Karnıca)

Mesel mesel maliki
Tırnakları on iki
(Kedi)

Bir küçücük kumbara
Erzak taşır ambara
(Kaşık)

Arşın ayaklı
Burma bıyıklı
(Tavşan)

Elemez melemez
Ocak başına gelemez
Gelse de duramaz
(Yağ)

Yer altına yağlı kayış
(Yılan)

Ufacık mermer taşı
İçinde beyler aş
Pişirirsen aş olur
Pişirmezsen kuş olur
(Yumurta)

Altı mermer, üstü mermer
İçinde bir bülbül öter
(Ağız, dil)

Yedi delikli tokmak
Bunu bilmeyen ahmak
(Baş)

Yer altında kitli sandık
(Tabut)

Biz idik, biz idik
Otuz iki kız idik
Kıran geldi kırıldı
Kıran gitti dirildik
(Dişler)

Bir küçücük mil taşı
Dolaşır dağı taşı
(Göz)

Ben giderim o gider
İçimde tık tık eder
(Yürek)

Ben giderim o gider
Önümde tin tin eder
(Sakal)

Ben giderim o gider
Para gibi iz eder
(Baston)

Etten kantar
Altın tartar
(Kulçuk)

Abdest alır namaz kılmaz
Cemaatten geri kalmaz
(Ölü)

Kul görür, Allah görmez
(Rüya)

Bilmecce bildirmece
Dil üstünde kaydırmaca
(Dondurma)

Çarşıdan alınmaz
Mendile konmaz
Ondan tatlı
Bir şey olmaz
(Uykü)

Sarıdır safran gibi
Okunur Kur'an gibi
Ya bunu bilirsin
Ya bu gece ölürsün
(Süs Altını)

Küçücük mezar
Dünyayı gezer
(Ayakkabı)

Taşandır, demirdendir
Yediği hamurdandır
Dünyaları doyurur
Kendi doymaz, nedendir
(Değirmen)

Parmağı var canı yok
Damarı var kanı yok
(Eldiven)

Nefesi var canı yok
Derisi var canı yok
Ağızı var dili yok
(Körük)

Dal doruğunda darı ambarı

Ocak başında kuyu
Kuyunun içinde suyu
Suyun içinde yılan
Yılanın ağzında mercan
(Lamba)

İstanbul'da süt pişti
Kokusu buraya düştü
(Mektup)

Karnı gur gur eder kurbəğa
değil

Ağzında zurnası var zurnacı
değil

Başında tablası var heivacı
değil
(Nargile)

Çık çık eden nalçadır
İş bitiren akçadır
(Para)

Çın çınlı hamam
Kubbesi tamam
Bir gelin aldım
Babası imam (Çalar saat)

Bilmece bildirmece
El üstünde kaydırmaca
(Sabun)

Çam ağacını oyarlar
İçine mâni koyarlar
Ağlama güzelim ağlama
Şimdi kulağımı burarlar
(Saz)

Biri dedi vay belim
Biri dedi vay başım
Gelirim dedi biri
Dayan bana kardaşım
(Tahta, çivi, çekici)

Parasını el alır
Dumanını yel alır
(Çıgara)

99 cemaat
2 müezzin
1 de imam
(Tesbih)

Ufak ufak odalar
Birbirini kovalar
(Tren)

Gündüz dürülür
Gece yayılır
(Yatak)

Ben söyleyim sen bil
(Zenbil)

Karada bir gemi
Başında yelkeni
Nedir dümeni
Bil göreyim seni
(Akıl)

Gitti gelmez
Geldi gitmez
(Gençlik ve ihtiyarlık)

Karşıdan baktım pek çok
Yanına gittim hiç yok
(Sis)

Gece çok oldu
Gündüz yokoldu
(Yıldızlar)

Kurmadan işler
Durmadan işler
(Kalb)

Hasretleri kavuşturur
Dargınları barıştırır
(Bayram)

Nar tanesi, nur tanesi
Dört köşenin bir tanesi
(Cennet)

Yer altında tahtalı çarşı
(Mezar)

Yapan satar, alan saklamaz,
Saklayan bilmez
(Mezartaşı)

(Basın : 60954 — 140)

(Folklor : 141)

Türkiye Vakıflar Bankası

Türkiye Vakıflar Bankası
Bankacılık Hizmetlerinde Sanaşınız ve
İşikbalınızın Koruyucusudur

Çalış Parabiriktir ve Rahat et.

TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI

(Basın : 20219 — 60879 — 139)

Şiddetli baş ağrılarına karşı

OPON KULLANINIZ

OPON, baş, diş, adale, sinir, lumbago, romatizma ağrılarını teskin eder
OPON, bayanların muayyen zamanlardaki sancılarında faydalıdır
OPON, günde 6 tablet alınabilir

(Yeni Ajans — 142)

TÜRKİYE GARANTİ BANKASI
A. Ş.

KURULUŞ : 1946

Sermayesi :
80.000.000.— Lira

Yurt içinde 190 Şube

TASARRUF MEVDUATINDA HARBİYEDE
VE FENERBAHÇEDE TAM KONFORLU
APARTMAN DAİRELERİ VE ZENGİN PARA
İKRAMİYELERİ

GARANTİ BANKASI

(Folklor : 143)

TURK